

गुरुकुल प्राङ्गण मन्त्रालय

पुस्तक १

कता

रघुछोडल दयागल हेसाई, अम. अ., श्री. श्री.

जयंतीलाल उत्तमराम भड्डा, श्री. अ., श्री. श्री.

करसनदास नारायणदास ओन्ड सन्स,

नाष्टावट, सूत.

किंमत ३. ०-७-०

२५७
७५
(१)

નિવેદન

આળકો સહેલાઈથી વ્યાકરણ જેવો શાસ્ત્રીય વિષય સમજી શકે એ હેતુ ધ્યાનમાં રાખીને વ્યાકરણ અને લેખન નામની આ પુસ્તકમાળા અમે ચોજી છે. વ્યાકરણના સિદ્ધાંતોનું સ્પષ્ટ જ્ઞાન આપવાનું અનેક રીતે મુશ્કેલ હોય છે, તેથી વ્યાકરણનો વિષય વિદ્યાર્થી અને શિક્ષક બંનેને નીરસ અને સૂકો લાગે છે. પ્રાથમિક તેમજ માધ્યમિક શાળાઓમાં વ્યાકરણ રસપૂર્વક વિદ્યાર્થીઓ શીખે તેને માટે શિક્ષણશાસ્ત્ર અને બાલમાનસના સિદ્ધાંતોને અનુસરી વ્યાકરણની એક પુસ્તકમાળા યોજવાની જરૂર અમને લાગ્યા કરતી હતી. આ પુસ્તકની રચના જે ઢાળે કરવામાં આવી છે તે ઉપરથી સમગ્રશે કે શિક્ષણશાસ્ત્રના નીચે જણાવેલા સિદ્ધાંતોને પાયારૂપ ગણવામાં આવ્યા છે.

(૧) કોઈ પણ સિદ્ધાંત કે વ્યાખ્યા પ્રથમથીજ આપવાનો નિયમ રાખ્યો નથી, પરંતુ વિશેષ ઉદાહરણો આપીને તેની મદદ વડે જે તે સિદ્ધાંત તારવી કાઢવામાં આવ્યો છે. શિક્ષણશાસ્ત્રનો ઉદાહરણ ઉપરથી સામાન્ય નિયમ ઉપર જવાનો જાણીતો સિદ્ધાંત અમે સ્વીકાર્યો છે. આમ કરવાથી આળકો જ્ઞાત એટલે જાણેલી હકીકત ઉપરથી અજ્ઞાત વ્યાપ્તિ કે સામાન્ય સિદ્ધાંત ઉપર સહેલાઈથી જઈ શકે છે.

(૨) જ્યાં જ્યાં પ્રતિપાદિત કરેલી વસ્તુની રજૂઆત ચિત્ર વડે સ્પષ્ટ અને જીવંત થઈ શકે ત્યાં ત્યાં ચિત્રોની મદદ લીધી છે, અને તેની મદદથી બાવાર્યને મૂર્તિમંત કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

(૩) ઉપર જણાવેલી રીતે નવીન સિદ્ધાંત કે બાવાર્યનું જ્ઞાન મેળવ્યા પછી આળકો પાસે તે સિદ્ધાંતનો ઉપયોગ કરાવવામાં આવે તોજ તેમનું જ્ઞાન દૃઢ થાય છે, અને તેઓ નવી પરિસ્થિતિમાં એનો ઉપયોગ સહેલાઈથી કરી શકે છે.

આ હેતુને ધ્યાનમાં રાખીને સિદ્ધાંતની પ્રાપ્તિ કરાવ્યા પછી તેના ઉપયોગને અર્થે કે અભિજ્ઞાનને અર્થે મનોયત્નો આપવામાં આવ્યાં છે.

[જુઓ અનુસંધાન પાનું ત્રીજું]

ગુજરાતી પાઠશાળા અને લેખન

Shah Bhusanlal Bahai Dabhyabhai.
Book-Seller & Stationer.
NAVSARI.

કર્તા

રણછોડજી દયાળજી દેસાઈ, એમ. એ., બી. ડી.

જયંતીલાલ ઉત્તમરામ મહેતા, બી. એ., બી. ડી.

કરસનદાસ નારણદાસ એન્ડ સન્સ,

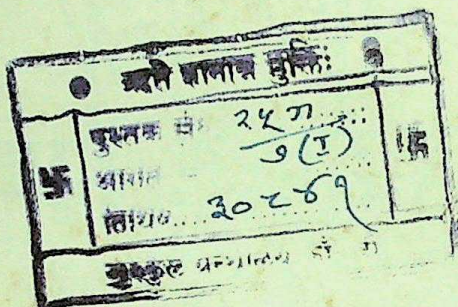
બુકસેલર્સ એન્ડ પબ્લિશર્સ

નાણાવટ, સૂરત.

કિંમત : રૂ. ૦-૭-૦

प्रथम आवृत्ति : १९३६

द्वितीयांशः : १९४६

सर्वे हस्त रेखाधीन राख्या छे.

ओ३म्	२५७
पुस्तक संख्या.....	७(I)
पत्रिका संख्या.....	३०-२-४९
पुस्तक पर सर्वे प्रकार की निशानियां लगाना वर्जित है। कोई सज्जन पन्द्रह दिन से अधिक देर तक पुस्तक अपने पास नहीं रख सकते। अधिक देर तक रखने के लिये पुनः आज्ञा प्राप्त करनी चाहिये।	

Printed by Sureshchandra Popatlal Parikh, at the Diamond Jubilee
Printing Press, Salapose Road, Ahmedabad,
and Published by
Navnitlal Balubhai of Messrs Karsondas Narandas & Sons
Nanavat, Surat. (6)

આમુખ

‘વ્યાકરણ અને લેખન’નું પહેલું પુસ્તક જોઈ ગયો. શિક્ષણકળાના સર્વમાન્ય સિદ્ધાન્તોને અનુસરીને આ ચોપડી લખેલી છે. ખાસ કરીને ઉદાહરણો ઉપરથી સામાન્ય નિયમ તારવવાની પદ્ધતિ અહીં સ્વીકારેલી હોવાથી આજકાલ માટે વ્યાકરણ જેવો વિષય સહેલો થયો છે. ચિત્રો તો પાછા પુસ્તકોમાં, માસિકોમાં અને બહુ બહુ તો કોષ-ગ્રંથોમાં જ વપરાય, એ જાતની માન્યતા તોડી કર્તાઓએ વ્યાકરણ-ગ્રંથમાં પણ તેમનો ઉપયોગ કર્યો છે. તેમાં જે કામ પૂરતી આકૃતિ દોરવાની પદ્ધતિ અભિનન્દનીય છે.

શિક્ષણકળાને વ્યક્ત કરતી આવી ચોપડીઓ વિદ્યાર્થીઓ માટે અમુક અંશે શિક્ષકોની ગરજ સારે છે, પણ આવી ચોપડીઓને વિશેષ ઉપયોગ શિક્ષકો માટે છે. જે સામાન્ય શિક્ષકો આવી ચોપડીઓ ધ્યાનપૂર્વક વાંચે, એની અંદર રહેલી શિક્ષણકળાની ખુશીઓ પારખી લે, તો વિષય સહેલો કરવો એટલે જુ, એનો તેમને ખ્યાલ આવશે.

કર્તાઓએ પહેલા પુસ્તકમાં જરૂર કરતાં વધારે વ્યાકરણ ઠાવવું નથી એટલા માટે તેઓ અભિનન્દનને પાત્ર છે. અધી રીતે આ ચોપડી વિદ્યાર્થીઓને તેમજ શિક્ષકોને ઉપયોગી થઈ પડે એમ છે.

મહિલાશ્રમ,
વધી,
૨-૯-૩૯

કાકા કાલેલકર

વિષય-સૂચિ

પ્રકરણ	વિષય	પાનું
૧	વાક્ય	૧
૨	ક્રિયાપદ અને કર્તા. કૃદંત	૪
૩	ક્રિયાપદ અને કર્મ	૧૨
૪	નામ	૧૮
૫	સર્વનામ	૨૧
૬	વિશેષણ	૨૮
૭	ક્રિયાવિશેષણ	૩૬
૮	ઉભયાન્વયી પદ	૩૮
૯	નામયોગી પદ	૪૨
૧૦	ઉદ્ગારવાચક પદ	૪૪
૧૧	પદોની ઓળખ (પદચ્છેદ).	૪૭
૧૨	વાક્યના વિભાગ (ઉદેશ્ય-વિધેય)	૪૯
૧૩	શબ્દગુરુ કે શબ્દસમૂહ	૫૩
૧૪	વાક્ય-પૃથક્કરણ (સાદું વાક્ય)	૫૪
૧૫	મિત્રને પત્ર	૬૫
૧૬	શબ્દ-અભ્યાસ	૬૮

પ્રકરણ ૧

વાક્ય

અરવિંદ અને મહેશ એક હાથીને જોયા પછી આપણી આગળ તેને વિષે નીચે પ્રમાણે કહે છે :

મહેશ—૧ ટૂંકી હાથી પૂછડી. ૨ સૂપડા જેવા કાન.

અરવિંદ—૧ હાથીની પૂછડી ટૂંકી હોય છે.

૨ તેના કાન સૂપડા જેવા હોય છે.

ઉપર અરવિંદ અને મહેશ બંને હાથી વિશે કંઈક કહેવા માગે છે. મહેશ અને અરવિંદના કહેવામાં આપણને ટોની વાત પૂરેપૂરી સમજાય છે ? આપણને અરવિંદની વાત પૂરેપૂરી સમજાય છે, પણ મહેશ શું કહેવા માગે છે તે સમજતું નથી.

મહેશના—ટૂંકી હાથી પૂછડી—એ શબ્દોમાંથી તો કશો અર્થ નીકળતો નથી. તેના—સૂપડા જેવા કાન—એ શબ્દોથી કંઈક અર્થ સમજાય છે, પણ એ સંબંધે મહેશ પૂરેપૂરે કયો વિચાર જણાવવા માગે છે તે સમજતું નથી.

અરવિંદના કહેવામાં આપણને શું સમજાય છે ? પહેલી વારના શબ્દો વડે હાથીની પૂછડી ટૂંકી હોય છે એ હકીકત પૂરેપૂરી સમજાય છે. એજ રીતે બીજી વારના શબ્દો વડે હાથીના કાન સૂપડા જેવા હોય છે એ હકીકત પૂરેપૂરી રીતે સમજાય છે.

આવી રીતે કોઈ પૂર્ણ વિચાર કે હકીકતને આપણે શબ્દોની મદદ વડે દર્શાવીએ છીએ.

શબ્દોની જે રચના કે ગોઠવણી વડે પૂર્ણ વિચાર દર્શાવી શકાય તે શબ્દરચના વાક્ય કહેવાય છે.

અરવિંદની શબ્દરચનાઓ વાક્ય છે. મહેશની શબ્દરચનાઓ વાક્ય નથી.

મનોયત્ન : ૧

નીચેની શબ્દરચનાઓમાં કઈ વાક્ય છે અને કઈ વાક્ય નથી તે કહો :

- ૧ આકાશમાં તારાઓ ચળકે છે.
- ૨ રમેશ દોડતાં દોડતાં
- ૩ પંખીઓ ગાય છે.
- ૪ સવારના પહોરમાં પંખીઓ
- ૫ મારો ભાઈ બાગમાં રમે છે.
- ૬ મારું પુસ્તક બહુ સારું
- ૭ હોળીના દિવસોમાં બાળકો
- ૮ મોટર બહુ ઝડપથી દોડે છે.
- ૯ વિમાન આકાશમાં ઊડે છે.
- ૧૦ કાલે સાંજે મારે ત્યાં
- ૧૧ ઈશ્વર સર્વત્ર વસે છે.
- ૧૨ માનો પ્રેમ નિઃસ્વાર્થ છે.
- ૧૩ કૂતરો વફાદાર પ્રાણી
- ૧૪ રેટિયો ગરીબનું ધન છે.
- ૧૫ પશુઓને દુઃખ આપવાનું

મનોયત્ન : ૨

નીચે આપેલું એક એક શબ્દબૃથ વાપરી વાક્ય બનાવો :

૧ સવારના પહોરમાં ૨ ઘોળી ગાય ૩ વસંતઋતુમાં ૪ હિમાલયના શિખર ઉપર ૫ ધોધમાર વરસાદ ૬ લીલાં ઝાડો ૭ રબના

દિવસોમાં ૮ દોડતાં દોડતાં ૯ ગરમ પાણીનું સ્નાન ૧૦ સાચું
બોલવું ૧૧ વહેલાં ઊઠવું ૧૨ રમતગમતનો શોખ ૧૩ ખૂબ
ખાવું ૧૪ રાષ્ટ્રદેવજનો રંગ ૧૫ હુઃખીને મદદ

મનોયત્ન : ૩

નીચે આપેલી દરેક શબ્દ-જોડીમાં આવેલા શબ્દો વચ્ચેનો
સંબંધ બતાવી વાક્ય બનાવો :

૧ ગાય—દૂધ [ગાયનું દૂધ મીઠું હોય છે.]	
૨ ઝાડ—પાંદડાં	૩ આકાશ—ખૂંટું
૪ ડાસો—વાળ	૫ ચોમાસું—નદી
૬ વસંતઋતુ—ફૂલો	૭ હોળી—નગારાં
૮ દિવાળી—ફટાકડા	૯ બપોર—સૂર્ય

૧૦ શિક્ષક—વિદ્યાર્થી

મનોયત્ન : ૪

નીચેનાં આણી કે પદાર્થો વિશે વાક્ય બનાવો :

સિંહ, વાઘ, ઘાસ, ખાંડ, ચંદ્ર, તારાઓ, હાથી, રીંછ, મદારી,
છત્રી, ખુરશી, સુથાર, કાગળ, ચક્રદ્વી, ચોપડી.

વાક્ય કેટલા શબ્દોનું બને ?

- ૧ રમેશ ફળ ખાય છે.
- ૨ દિનકર વાંચે છે.
- ૩ તમે ક્યાં ગયા હતા ?
- ૪ બેસી રહો.
- ૫ બાઓ.

ઉપરનાં વાક્યો વાંચો. દરેકનો અર્થ પૂરેપૂરો સમજાય છે ?
હા, એ દરેક વાક્યોનો અર્થ પૂરેપૂરો સમજાય છે.

હવે એ દરેક વાક્યમાં કેટલા શબ્દો આવ્યા છે તે જુઓ.
તમને જણાશે કે કોઈ વાક્યમાં ચાર, કોઈમાં ત્રણ, કોઈમાં
બે અને છેલ્લા વાક્યમાં માત્ર એક શબ્દ છે.

આ ઉપરથી સમજશે કે માત્ર એક શબ્દનું પણ વાક્ય
બની શકે છે.

મનોચિત્ર : ૫

કેટલાંક એક શબ્દનાં વાક્યો બનાવો, અને કેટલાંક એકથી
વધારે શબ્દોવાળાં વાક્યો બનાવો.

પ્રકરણ ૨

ક્રિયાપદ અને કર્તા

૧ છોકરો રમે છે.

૨ ગૌરી વાંચે છે.

૩ મોર નાચે છે.

ઉપરનાં વાક્યો વાંચો અને નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો :

(૧) છોકરો શું કામ કરે છે ?

(૨) ગૌરી શું કામ કરે છે ?

(૩) મોર શું કામ કરે છે ?

જવાબ : છોકરો રમવાનું કામ કરે છે.

ગૌરી વાંચવાનું કામ કરે છે.

મોર નાચવાનું કામ કરે છે.

આ ઉપરથી તમે જાણો કે છોકરો રમવાનું કામ એટલે કે

રમવાની ક્રિયા કરે છે; ગૌરી વાંચવાની ક્રિયા કરે છે;
અને મોર નાચવાની ક્રિયા કરે છે.

આ દરેક ક્રિયા અતાવવા ઉપરનાં વાક્યોમાં કયા શબ્દો
વપરાયા છે ?

જવાબ—રમે છે; વાંચે છે; નાચે છે.

આવા ક્રિયા અતાવનારા શબ્દો જ્યારે વાક્યમાં
વપરાય છે, ત્યારે તે ક્રિયાપદ કહેવાય છે.

નોંધ—લગભગ અર્ધાં ક્રિયાપદો ક્રિયા અતાવે છે. ફક્ત કેટલાંક
ક્રિયાપદો ક્રિયા અતાવતાં નથી, પરંતુ સ્થિતિ કે હયાતી અતાવે છે;
દા. ત.—હોય, છે, વગેરે.

૧ કરી મીઠી છે.

૨ ચોમાસામાં આકાશમાં વાદળાં હોય છે.

ઉપરનાં વાક્યોમાં છે અને હોય છે એ બેઉ ક્રિયાપદો છે.

કરી મીઠી છે એટલે કરી મીઠાશ ભરેલી સ્થિતિમાં છે.

આ રીતે છે એ ક્રિયાપદ કરીની મીઠાશ ભરેલી સ્થિતિનું
સૂચન કરે છે.

ચોમાસામાં આકાશમાં વાદળાં હોય છે એટલેકે ચોમાસામાં
આકાશમાં વાદળાંની હયાતી છે. આ રીતે હોય છે એ ક્રિયાપદ
વાદળાંની હયાતીનું સૂચન કરે છે.

મનોચિન્ત : ૬

નીચેનાં વાક્યોમાંથી ક્રિયાપદો શોધો—

૧ કૃષ્ણ દ્વારકા ગયા.

૨ અમે આગગાડીનો અવાજ સાંભળ્યો.

૨

- ૩ અરવિંદ હસે છે.
- ૪ મારા પિતા મને બોલાવે છે.
- ૫ મજૂરો માથે ભાર ઉપાડે છે.
- ૬ પેલો છોકરો પતંગ ચગાવે છે.
- ૭ આ ઝાડ સુંદર છે.
- ૮ બાળકો તળાવમાં પથ્થર ફેંકે છે.
- ૯ પેલા લોકો લડે છે.
- ૧૦ સીતા પાણીને લૂગડાના કકડા વડે ગાળે છે.
- ૧૧ મધમાખી ઓચિંતી ડંખે છે.
- ૧૨ રાજા લિખારીને દાન આપે છે.
- ૧૩ હું સાંજે ફરવા નીકળું છું.
- ૧૪ મારા દાદા સવારે પ્રભુનું નામ લે છે.
- ૧૫ સિપાઈ રાતે ચોકી કરે છે.

મનોયત્ન : ૭

ક્રિયાપદો મૂકી વાક્યો પૂરાં કરો—

- ૧ વર્ષોઝતુમાં મોર—
- ૨ ફેરિયાઓ સસ્તો માલ—
- ૩ શિયાળામાં લોકો સગડીએ—
- ૪ કોયલનો સ્વર મીઠો—
- ૫ ઉનાળામાં ખૂબ તાપ—
- ૬ રેલનાં પાણી ચોમાસામાં—
- ૭ કમળ તળાવમાં—
- ૮ મારી મા અગિયારશે ઉપવાસ—
- ૯ તાપ અને વરસાદથી પાક—
- ૧૦ સાચો રાજા પ્રભુનું રક્ષણ—

૧૧ ભરવાડ ઘેટાંને—

૧૨ બધાં કૂલોમાં કમળ પવિત્ર કૂલ—

૧૩ ખેડૂત લોકો ખેતરમાં બહુ કામ—

૧૪ સાંજે લોકો બાગમાં ફરવા—

૧૫ મારા દાદા મને વાત—

કર્તા

૧ પ્રતાપ રમે છે.

૨ હું જમ્યો.

૩ વાદળ ગાજે છે.

ઉપરનાં વાક્યો વાંચો અને નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો :

રમવાની ક્રિયા કોણ કરે છે ?—પ્રતાપ. પ્રતાપ રમવાની ક્રિયા કરે છે એટલે પ્રતાપ ક્રિયાનો કરનાર છે.

જમવાની ક્રિયા કોણ કરે છે ?—હું. અહીં હું જમવાની ક્રિયાનો કરનાર છે.

ગાજવાની ક્રિયા કોણ કરે છે ?—વાદળ. એટલે વાદળ ગાજવાની ક્રિયાનો કરનાર છે.

આ ઉપરથી માલૂમ પડશે કે ક્રિયા કંઈ જાતે થતી નથી, પરંતુ દરેક ક્રિયાનો કોઈ કરનાર હોય છે.

વાક્યમાં, ક્રિયાનો કરનાર બતાવતું દરેક પદ કર્તા કહેવાય છે.

(ઉપરનાં વાક્યોમાં પ્રતાપ, હું અને વાદળ એ કર્તા છે.)

નોંધ : કર્તા શોધી દાઢવા માટે ક્રિયાપદની સાથે કોણ વાપરી સત્તાલ પૂછવો.

મનોયત્ન : ૮

નીચેનાં વાક્યોમાંથી કર્તા શોધી કાઢો—

- ૧ મહેન્દ્ર પંખીને ઉડાડે છે.
- ૨ મોહન કવિતા ગાય છે.
- ૩ રાજ્યે પ્રાદ્યુષને ગાય આપી.
- ૪ ખેડૂત ખેતરમાં ધાન વાવે છે.
- ૫ પેલો બાળક રેતી પર લખે છે.
- ૬ નોકર ઘંટ વગાડે છે.
- ૭ સાંજે લોકો ઘરમાં દીવો સળગાવે છે.
- ૮ હું રોજ તળાવમાં તરું છું.
- ૯ મરઘી ઇંડું મૂકે છે.
- ૧૦ ઘરાક હુકાનમાંથી માલ ખરીદે છે.
- ૧૧ સુથાર લાકડું વહેરે છે.
- ૧૨ ગાડીવાળો ગાડી હાંકે છે.
- ૧૩ તે કૂતરાને પંપાળે છે.
- ૧૪ મારી બહેન મીઠું મીઠું ખાલે છે.
- ૧૫ મારા કાકા જીવે છે.

મનોયત્ન : ૯

નીચેનાં વાક્યોમાં કર્તા પૂરો—

- ૧—લાકડાં ફાડે છે.
- ૨—ગરબા ગાય છે.
- ૩—ફટાકડા ફાડે છે.
- ૪—દેવની પૂજા કરું છું.
- ૫—સાપને ડોલાવે છે.
- ૬—કાગળો વહેંચે છે.

ક્રિયાપદ અને કર્તા

૯

- ૭—ખેં ખેં કરે છે.
 ૮—ધાસ ખાય છે.
 ૯—સાંજે અસ્ત પામે છે.

- ૧૦—પાઠ વાંચે છે.
 ૧૧—કપડાં સીવે છે.
 ૧૨—૩ પીંજે છે.
 ૧૩—માલ વેચે છે.
 ૧૪—ગર્જના કરે છે.
 ૧૫—બકરાં ચરાવે છે.

નીચે આપેલાં વાક્યોમાંથી કર્તા અને ક્રિયાપદ શોધી
 ખાનાંમાં ખતાવ્યા પ્રમાણે લખી શકાય.

- ૧ અરુણ નિશાળે જાય છે.
 ૨ કોયલ ગીત ગાય છે.

નં.	કર્તા	ક્રિયાપદ
૧	અરુણ	જાય છે.
૨	કોયલ	ગાય છે.

મનોચત્ન : ૧૦

મનોચત્ન ૮માં આપેલાં વાક્યોમાંથી કર્તા તથા ક્રિયાપદ
 શોધી ખાનાંમાં લખો.

કૃદંત

- (ક) ૧ પંખી બેઠે છે.
 ૨ હરણ દોડે છે.
 ૩ બાળક હસે છે.

- (ઘ) ૧ પંખી બેઠીને—
 ૨ હરણ દોડતાં—
 ૩ બાળક હસીને—

ક અને સ્વની દરેક શબ્દરચના વાંચો. તમે જોશો કે કની શબ્દરચનાઓ વાક્યો છે; કારણ કે તેનો અર્થ પૂરો સમજાય છે.

સ્વની શબ્દરચનાઓ વાક્યો નથી; કારણ કે તેનો અર્થ પૂરો સમજાતો નથી.

કનાં વાક્યોમાં ઊડે છે, દોડે છે, હસે છે એ દરેક પદ ક્રિયા બતાવે છે એટલુંજ નહિ, પણ કર્તા સાથે આવી પૂરો અર્થ જણાવી વાક્ય બતાવે છે.

સ્વનાં વાક્યોની શબ્દરચના ખરાબર વાંચો. એમાં ક્રિયા બતાવે એવા શબ્દો કયા છે ?

જવાબ—ઊડીને, દોડતાં, હસીને એ દરેક શબ્દ ક્રિયા બતાવે છે.

આ બધા ક્રિયા બતાવનારા શબ્દો કર્તા સાથે આવી પૂરો અર્થવાળું વાક્ય બનાવે છે ?

જવાબ—ના, એ શબ્દો કર્તા સાથે વપરાઈ પૂરો અર્થવાળાં વાક્ય બનાવતા નથી.

આ શબ્દો ક્રિયા બતાવે છે એટલા ઉપરથી ક્રિયાપદ જેવા લાગે છે, પણ ખરી રીતે એ ક્રિયાપદો નથી; કારણ કે એ કર્તાની સાથે વપરાઈ પૂરો અર્થ દર્શાવી વાક્ય બનાવી શકતા નથી.

ક્રિયાપદ અને કૃદંત વચ્ચેનો ફરક

મૂળ વાક્ય	કૃદંત વિના	ક્રિયાપદ વિના
પંખી ઊડીને બેઠું.	પંખી.....બેઠું.	પંખી ઊડીને.....
રમા દોડતાં થાકી ગઈ.	રમા....થાકી ગઈ.	રમા દોડતાં.....

પંખી ઊડીને બેઠું એ મૂળ વાક્ય બીજા ખાનામાં કૃદંત વિના લખ્યું છે અને ત્રીજા ખાનામાં ક્રિયાપદ વિના લખ્યું છે.

બીજા ખાનામાં વાક્યોનો અર્થ કૃદંત વિના પૂરો સમજાય છે, પણ ત્રીજા ખાનામાં વાક્યોનો અર્થ ક્રિયાપદ વિના અધૂરો રહે છે. આ ઉપરથી સમજાશે કે કૃદંત ક્રિયા સૂચવે છે, છતાં તે એકલું કર્તા સાથે આવીને વાક્ય બનાવી શકતું નથી; પરંતુ ક્રિયાપદ કર્તા સાથે આવી વાક્ય બનાવી શકે છે.

ક્રિયાપદ નહિ એવું ક્રિયા બતાવનારું પદ કૃદંત કહેવાય છે.

નોંધ : વાક્યમાં ક્રિયાપદ (૧) ક્રિયાનો અર્થ બતાવે છે, અને (૨) કર્તા સાથે આવી પૂરા અર્થવાળું વાક્ય બનાવે છે.

મનોયત્ન : ૧૧

નીચેનાં વાક્યોમાં ક્યાં પદો ક્રિયાપદો છે, અને ક્યાં પદો કૃદંત છે તે કહો :

૧ ગિરીશ દોડીને બહાર ગયો.

૨ બેસુત બેડીને ઘેર ગયો.

૩ સૂર્ય ઊગીને પ્રકાશ આપે છે.

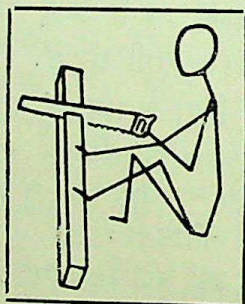
૪ તે દોડતાં પડી ગયો.

૫ સતીશ ફરીને પાછો આવ્યો.

- ૬ બાળકો કપડાં પહેરીને મેળામાં ગયાં.
 ૭ ખેલ જોવાને સીતા દોડી.
 ૮ ટપાલી ટપાલ વહેંચીને ઘેર જાય છે.
 ૯ હું ઘોડે બેસીને રોજ ફરવા જાઉં છું.
 ૧૦ રમણ ચાલતાં થાકી ગયો.
 ૧૧ સૈનિકે ખંડક તાકીને ફેાડી.
 ૧૨ પૂજારી પૂજા કરીને પ્રસાદ વહેંચે છે.
 ૧૩ તે હસતાં હસતાં બોલ્યો.
 ૧૪ પ્રાર્થના કરીને મેં કામ શરૂ કર્યું.
 ૧૫ બીડીને પાછો બેસ.

પ્રકરણ ૩

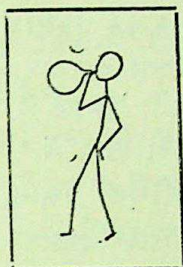
ક્રિયાપદ અને કર્મ

સુથાર લાકડું વહેરે છે.

ચિત્રમાં સુથાર શાની ક્રિયા કરે છે ?—વહેરવાની ક્રિયા.
 વહેરવાની ક્રિયા કોના ઉપર થાય છે ?—લાકડા ઉપર.
 વહેરવાની ક્રિયાની અસર શી થાય છે ?—લાકડું કપાય છે.
 વહેરવાની ક્રિયા કોણ સહન કરે છે ?—લાકડું.

આ ઉપરથી જણાશે કે વહેરવાની ક્રિયા સુથાર કરે છે, પરંતુ એ ક્રિયા લાકડા ઉપર થાય છે અને તેથી લાકડાની સ્થિતિમાં ફેરફાર થાય છે.

ગોવિંદ કુકો કુલાવે છે.

ગોવિંદ કઈ ક્રિયા કરે છે ?—કુલાવવાની ક્રિયા.

એ ક્રિયા કોના ઉપર થાય છે ?—કુકા ઉપર.

કુલાવવાની ક્રિયાની અસર શી થાય છે ? કુકો ફૂલે છે. ત્યારે કુલાવવાની ક્રિયા કોણ સહન કરે છે ? કુકો, કારણ કે એ ક્રિયાને લઈ ને કુકો નાનો મોટો થાય છે અને તેથી એનામાં ફેરફાર થાય છે.

આ ઉપરથી જણાશે કે કુલાવવાની ક્રિયાનો કરનાર ગોવિંદ છે, પરંતુ તે ક્રિયા કુકા પર થાય છે અને તેમાં ફેરફાર કરે છે.

આવી રીતે કેટલીક ક્રિયાઓનો કરનાર કોઈ એક હોય છે, પરંતુ તે ક્રિયાની અસર કોઈ બીજા જ ઉપર થાય છે.

ક્રિયાની અસર જના ઉપર થાય તે પ્રાણી કે પદાર્થ સૂચવનારા શબ્દો કર્મ કહેવાય છે.

ઉપલા વાક્યમાં :

‘ગોવિંદ’ કર્તા છે.

‘કુલાવે છે’ ક્રિયાપદ છે.

‘કુક્કો’ કર્મ છે.

સકર્મક ક્રિયાપદ

૧ લુહાર દેવતા સળગાવે છે.

૨ છોકરો દડો ઉછાળે છે.

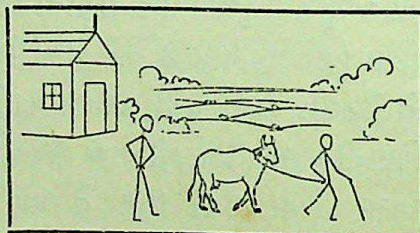
૩ મોહન કેરી ખાય છે.

વાક્યો વાંચી અને નીચેના પ્રશ્નોના જવાબ આપો—
સળગાવવાની ક્રિયાની અસર કોના પર થાય છે?—દેવતા પર.
ઉછાળવાની ક્રિયાની અસર કોના પર થાય છે?—દડા પર.
ખાવાની ક્રિયાની અસર કોના પર થાય છે?—કેરી પર.
ત્યારે દેવતા, દડો અને કેરી એ બધાં પોતાનાં ક્રિયાપદનાં કર્મો છે.

સળગાવે છે, ઉછાળે છે અને ખાય છે એ કર્મવાળાં ક્રિયાપદો છે.

જે ક્રિયાપદને કર્મ હોય છે તે સકર્મક ક્રિયાપદ કહેવાય છે.
(સકર્મક = કર્મવાળું)

બે કર્મવાળાં ક્રિયાપદ

જેરૂતે બ્રાહ્મણને ગાય આપી.

ખેડૂતે બ્રાહ્મણને ગાય આપી.

અહીં આપવાની ક્રિયા ટાણુ કરે છે ?—ખેડૂત.

આપવાની ક્રિયા થવાથી બ્રાહ્મણને શું મળે છે ?—માય.

બ્રાહ્મણ પર આપવાની ક્રિયાની શી અસર થાય છે ?—

બ્રાહ્મણ ગાયવાળો બને છે.

ગાય પહેલાં ટોની હતી ?—ખેડૂતની.

આપવાની ક્રિયા થવાથી એ ટોની બને છે ?—બ્રાહ્મણની.

ગાય પર આપવાની ક્રિયાની શી અસર થાય છે ?—ગાય

ખેડૂતની મટી બ્રાહ્મણની બને છે.

આ રીતે આપવાની ક્રિયાની અસર એ જણ ઉપર થાય છે : ‘બ્રાહ્મણ’ ઉપર અને ‘ગાય’ ઉપર, અને તેથી એ બંને આપી એ ક્રિયાપદનાં કર્મો છે.

આથી જણાશે કે કેટલાંક ક્રિયાપદોને એ કર્મો હોય છે.

મનોચત્ત : ૧૨

મીથેનાં વાક્યોમાંથી કર્મો શોધી કાઢો—

૧ સુથાર પેટી બનાવે છે.

૨ છોકરાઓ ક્રિકેટ રમે છે.

૩ હું ફળ ખાઉં છું.

૪ રામચંદ્રે મહેશને પુસ્તક આપ્યું.

૫ તેણે ગાયને પાણી પાચું.

૬ મારી બહેન શાક સમારે છે.

૭ મજૂર જમીન ખોદે છે.

૮ ગાડીવાળો ઘોડાને હાંકે છે.

- ૯ બળદો કોસ ખેંચે છે.
 ૧૦ રમેશ ચિત્ર દોરે છે.
 ૧૧ મહાદેવ દાખલો ગણે છે.
 ૧૨ નલિની વાળું વગાડે છે.
 ૧૩ માળી માળા ગૂંથે છે.
 ૧૪ મંદિરમાં બાળકો નગારું વગાડે છે.
 ૧૫ બહુગર દડાઓ ઉછાળે છે.
 ૧૬ રાબાએ લડવૈયાને ચાંદ આપ્યો.
 ૧૭ નેમચંદે ગરીબને પૈસા વહેંચ્યા.
 ૧૮ મેં મોહનને ચોપડી આપી.
 ૧૯ ઝાડ આપણને ફળ આપે છે.
 ૨૦ સૂર્ય આપણને પ્રકાશ આપે છે.

અકર્મક ક્રિયાપદ

૧ રણજિત દોડે છે.

૨ હરિ બંધે છે.

ઉપરનાં વાક્યો વાંચો અને કહો —

ક્રિયા કોણ કરે છે ?—રણજિત દોડવાની ક્રિયા કરે છે,
 અને હરિ બંધવાની ક્રિયા કરે છે.

દોડવાની ક્રિયાનું પરિણામ શું આવે છે ?—થાકી જવું.

એ થાકવાનું ફળ કોને ભોગવવું પડે છે ?—રણજિતને.

એજ રીતે બંધવાની ક્રિયાનું ફળ આરામ કોને મળે છે ?—હરિને.

આ ઉપરથી જણાશે કે અહીં ક્રિયાનો કરનાર પોતે જ ક્રિયાનું

ફળ ભોગવે છે, એટલે કે ક્રિયા કર્તા સિવાય બીજા કોઈ પર અસર કરતી નથી. ક્રિયા કર્તામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે અને તેની અસર કર્તામાં જ સમાય છે.

આમ કેટલાંક ક્રિયાપદ એવાં હોય છે કે તેમને કર્મ હોતાં નથી; આવાં ક્રિયાપદો અકર્મક ક્રિયાપદ કહેવાય છે. (અકર્મક = કર્મ વિનાનાં)

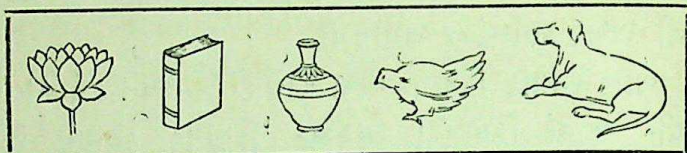
મનોયત્ન : ૧૩

અકર્મક અને સકર્મક ક્રિયાપદો શોધો—

- ૧ મહેન્દ્ર હસે છે.
- ૨ લલિતા ફૂલ સૂંઘે છે.
- ૩ મનુ ફૂટે છે.
- ૪ મેં નોકરને બોલાવ્યો.
- ૫ પંખીઓ બાયે ચડે છે.
- ૬ સીતા ધૂળે છે.
- ૭ ભમરાઓ ગુંજે છે.
- ૮ મહેન્દ્ર સ્ટેશન પર જાય છે.
- ૯ હું ખૂબ ચાલ્યો.
- ૧૦ ચંદ્ર રાતે અજવાળું આપે છે.
- ૧૧ ઘોડો ભડકે છે.
- ૧૨ વાંદરાં ફળ ખાય છે.
- ૧૩ હુહાર ધમણ ચલાવે છે.
- ૧૪ પેલો છોકરો નાસે છે.
- ૧૫ પાસેનું બારણું ખખડે છે.

પ્રકરણ ૪

નામ

પ્રાણી અને પદાર્થનાં નામ

ઉપરના ચિત્રમાં કઈ વસ્તુઓ અને કયાં પ્રાણીઓ છે ?
કમળ, ચોપડી, કૂળે, મરઘી, ફતરો.

આપણે પ્રાણીઓ અને વસ્તુઓને નામ આપીને
ઝાળખીએ છીએ. એવા કોઈનું નામ દર્શાવનારા શબ્દને
વ્યાકરણમાં નામ કહે છે.

મનોયત્ન : ૧૪

(ક) જંગલમાં રહેનાર પ્રાણીઓનાં નામ આપો.

(ખ) થોડાંક પંખીઓનાં નામ આપો.

(ગ) ખેડૂત, સુથાર તથા હુહારનાં ઓળખનાં નામ આપો.

(ઘ) તમારા ઓરડામાંની વસ્તુઓનાં નામ આપો.

(ચ) તમે મેળામાં જોઈ હોય એવી વસ્તુઓનાં નામ આપો.

(છ) તમારા મિત્રોનાં નામ આપો.

(જ) દેશ તેમજ શહેરનાં થોડાં નામ આપો.

ગુણનાં નામ

૧ પાણીમાં લાકડું તરે છે. | ૨ આ કેરીમાં મીઠાશ છે.

પહેલું વાક્ય વાંચો અને તેમાં કયા કયા શબ્દો નામ છે
તે કહો—પાણી અને લાકડું.

એ બન્ને વસ્તુઓ એકજ છે કે જુદી જુદી?—જુદી જુદી છે.
તમે એ બંનેને જુદી પાડી બતાવી શકો?—હા.

ખીજું વાઙ્મ્ય વાંચો અને ડેરીમાં શું છે તે કહો—મીઠાશ.

એ મીઠાશને તમે જુદી પાડી બતાવી શકો ખરા ?—ના.
કારણ કે મીઠાશ એ ડેરીમાં રહેલા મીઠાપણના ગુણનું નામ
છે. એ ગુણને ડેરીથી જુદો પાડી શકાય એમ નથી; પરંતુ
તેને જીલ વડે બહુી શકાય ખરો.

ત્યારે મીઠાશ એ ડેરીનો એક પ્રકારનો ગુણ છે. એ
ગુણને આપણે મીઠાશ એવું નામ આપ્યું છે.

એજ રીતે જુદી જુદી વસ્તુઓ અને જુદાં જુદાં પ્રાણીઓમાં
જ ગુણો રહેલા છે તે નીચે આપ્યા છે; તેનો અભ્યાસ કરો—

મીઠી ડેરીમાં—મીઠાશ

ખાદી આમલીમાં—ખટાશ

સાચા છોકરામાં—સચ્ચાર્થ, સાચાપણું

ભલા માણસમાં—ભલાઈ, ભલાપણું

પહેળા ઝોરડામાં—પહેળાઈ

ઠંડા પાણીમાં—ઠંડી

વાધમાં—કૂરતા

આ ગુણો આપણે મનથી કે ઈન્દ્રિયથી બહુી શકીએ ખરા.

મનોયત્ન : ૧૫

નીચે આપેલી વસ્તુ કે પ્રાણીમાં રહેલા ગુણોનાં નામ આપો.
કારેલું, ઝોર, લીમડાનાં પાન, આંખળું, રાઈ, કૂતરો, ગાય,
સૂર્ય, શેરડી, મેથી, ખાવળની છાલ, દહીં.

ક્રિયાનાં નામ

૧ ગોવિંદ પાનાં રમે છે. | ૨ રમેશ રમત રમે છે.

ગોવિંદ શું રમે છે ?—પાનાં.

પાનાં એ શાનું નામ છે ?—વસ્તુનું.

મહેશ શું રમે છે ?—રમત.

હવે રમત એ પાનાં જવી આપ લે થઈ શકે એવી વસ્તુ છે ?—ના, એ આપલે થઈ શકે એવી વસ્તુ નથી.

ત્યારે રમત એ પાનાં જવી કાઈ વસ્તુ નથી, પરંતુ મહેશ રમવાની ક્રિયા કરે છે તે ક્રિયાનું નામ છે. આ રીતે આપણે ક્રિયાને પણ નામ આપીને જાળખીએ છીએ.

નીચે ક્રિયા અને તેનાં નામો સામસામાં આપ્યાં છે; તેનો અભ્યાસ કરો.

ક્રિયા	નામ
વાંચવાની ક્રિયા	વાચન
હસવાની ક્રિયા	હાસ્ય, હસવાનું, હસવું
રડવાની ક્રિયા	રુદન, રડવાનું, રડવું

મનોયત્ન : ૧૬

નીચે આપેલાં નામો પ્રાણી, પદાર્થ, ગુણ કે ક્રિયાનાં છે તે કહો—

સિંહ	આંખો	કચરાપેટી	ગણગણાટ
હાથી	ઘેડું	કડિયો	ખુરશી
ઘોઘાંઠ	કબૂતર	નગારું	કડવાશ
સાંકળ	તૂરાશ	ફૂસકું	ગળપણુ
ગરમી	હુચ્ચાઈ	વાત	મોહન
ઠંડી	સંગીત	તડખૂચ	શાન્તિ
વાંચવાનું	ગાયન	દરિયો	અરુણ
હાસ્ય	પ્રકાશ	મોબું	કમલા
રુદન	શેરડી	પતંગ	મહમદ
દોડાદોડ	મોસંખી	મોર	અમીના
તારા	લીનાશ	ચંબૂ	સોરાખ

સર્વનામ

૨૧

પ્રકરણ ૫

સર્વનામ

૧ રામલાલે રામલાલની ચાપડી અને રામલાલનું ઘડિયાળ રામલાલના કબાટમાં મૂક્યાં.

૨ રામલાલે તેની ચાપડી અને તેનું ઘડિયાળ તેના કબાટમાં મૂક્યાં.

ઉપરનાં બંને વાક્યો વાંચો. પહેલા વાક્યનો અર્થ કાયમ રાખી બીજું વાક્ય જુદી રીતે લખ્યું છે. આ બે પૈકીની કઈ રીતે આપણે બોલીએ છીએ ?—

જવાબ—આપણે પહેલી રીતે બોલતા નથી, પણ બીજી રીતે જ બોલીએ છીએ.

આપણે પહેલી રીતે બોલવું પસંદ કરતા નથી, કારણ કે એકનું એક નામ ફરી ફરી વાક્યમાં આવવાથી કાનને સારું ન લાગતાં તે કંટાળાસ્પદ લાગે છે.

બીજા વાક્યમાં રામલાલ એ નામ ફરી ફરી લખ્યું નથી, પણ તેની જગાએ બીજા શબ્દો વાપર્યા છે :

રામલાલની = તેની

રામલાલનું = તેનું

રામલાલના = તેના

આમ તેની, તેનું, તેના એ શબ્દો રામલાલ એ નામને બદલે વપરાયા છે.

નીચે હિમાલય વિશે એવી જ રીતે બે લખાણ લખ્યાં છે :

૧ હિમાલય હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો પર્વત છે. હિમાલય દુનિયામાં સૌ પર્વતોમાં ઊંચો છે. હિમાલયનાં શિખરોમાં હમેશાં બરફ પડ્યો રહે છે. હિમાલયમાંથી ગંગા અને જમના જવી મોટી નદીઓ વહે છે.

૨ હિમાલય હિંદુસ્તાનની ઉત્તરે આવેલો પર્વત છે. તે દુનિયામાં સૌ પર્વતોમાં ઊંચો છે. તેનાં શિખરોમાં હમેશાં બરફ પડ્યો રહે છે. તેમાંથી ગંગા અને જમના જવી મોટી નદીઓ વહે છે.

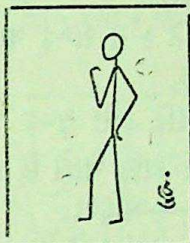
હિમાલય વિશેનું પહેલું અને બીજું લખાણ સરખાવો. પહેલા લખાણમાં હિમાલય શબ્દ ઘણી વાર વપરાયો છે, તેને બદલે બીજા લખાણમાં ક્યા ક્યા શબ્દો વપરાયા છે તે શોધી કાઢો.

હિમાલય = તે | હિમાલયમાંથી = તેમાંથી
હિમાલયનાં = તેનાં

હિમાલય વિશેનું પહેલું અને બીજું લખાણ સરખાવતાં માલૂમ પડશે કે બીજામાં તે, તેનાં અને તેમાંથી એ શબ્દો હિમાલયને માટે વપરાયા છે, એટલે એ બધા શબ્દો નામને બદલે વપરાયા છે.

આમ નામની જગ્યાએ જ શબ્દો આવે છે તે નામની ગરજ સારે છે. નામની જગ્યાએ આવી નામનું કામ કરતા પદને સર્વનામ કહે છે.

પુરુષવાચક સર્વનામ

ગોવિંદ—“ હું ડાહ્યો છું. ”

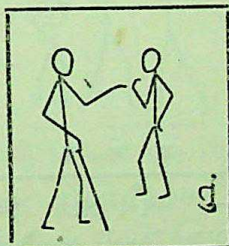
ગોવિંદ બોલે છે ત્યારે પોતાને માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ? હું.

મહેશ—“ હું હોશિયાર છું. ”

મહેશ બોલે છે ત્યારે પોતાને માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ? હું.

આ ઉપરથી માલૂમ પડશે કે બોલનાર એક જણ હોય તો તે પોતાને માટે ‘હું’ એ શબ્દ વાપરે છે.

ઉપરનાં બંને વાક્યોમાં ગોવિંદ અને રમેશ એ બંને નામ છે. એ નામની જગ્યાએ ‘હું’ એ શબ્દ આવે છે. આથી ‘હું’ એ સર્વનામ છે.

ગોવિંદ મહેશને કહે છે—

ગોવિંદ મહેશને કહે છે—“તું મારે ત્યાં આવશે ? હું તને પેલું પુસ્તક આપીશ. ”

ગોવિંદ મહેશ માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ?—તું.

તું એ સર્વનામ છે.

ગોવિંદ પોતાને માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ?—હું.

ઉપરનાં વાક્યોમાં કાણ બોલે છે ?—ગોવિંદ.

કાણ સાંભળે છે ?—મહેશ.

બોલનારને વ્યાકરણમાં પહેલો પુરુષ કહે છે.

સાંભળનારને વ્યાકરણમાં બીજો પુરુષ કહે છે.

ત્યારે ઉપરનાં વાક્યોમાં :

‘હું’ એ સર્વનામ કયા પુરુષને માટે વપરાયું છે ?—

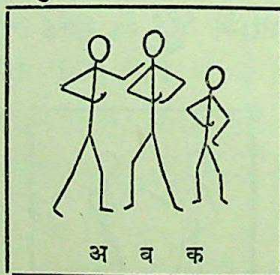
બોલનારને માટે. તેથી એ પહેલા પુરુષનું સર્વનામ છે.

‘તું’ એ સર્વનામ કયા પુરુષને માટે વપરાયું છે ?—

સાંભળનારને માટે.

ત્યારે ‘તું’ એ કયા પુરુષનું સર્વનામ છે ?—

‘તું’ એ બીજા પુરુષનું સર્વનામ છે.

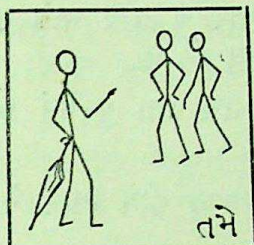

અ, વ અને ક—“અમે સાંજે મળીશું. ”

એક જણ બોલે છે કે એકથી વધારે ?—એકથી વધારે.

તેઓ પોતાને માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ?—અમે.

ત્યારે અમે કયા પુરુષનું સર્વનામ છે ?—પહેલા પુરુષનું.
બોલનાર ઘણા જણ હોય ત્યારે તેઓ પોતાને માટે અમે
શબ્દ વાપરે છે.

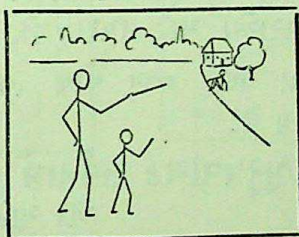
ગોવિંદ—“ તમે ઘેર આવજો. ”

સાંભળનાર એક છે કે એકથી વધારે ?—એકથી વધારે.

ગોવિંદ તેમને માટે કયો શબ્દ વાપરે છે ?—તમે.

ત્યારે તમે કયા પુરુષનું સર્વનામ છે ?—બીજા પુરુષનું.

સાંભળનાર ઘણા જણ હોય ત્યારે તેમને માટે તમે શબ્દ
વાપરાય છે.

મહેશ ગોવિંદને કહે છે—“ હરિ ત્યાં બેઠો છે.
તે મારો મિત્ર છે. ”

મહેશ ડાને વાત કરે છે ?—ગોવિંદને.

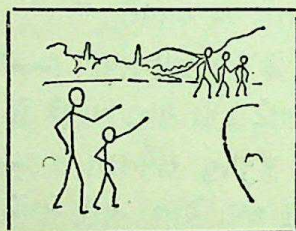
ડાને વિશે વાત કરે છે ?—હરિ વિશે.

હરિ માટે બીજા વાચ્યમાં મહેશ કયો શબ્દ વાપરે છે?—તે.
ત્યારે 'તે' એ સર્વનામ છે.

હરિ બોલનાર પણ નથી અને સાંભળનાર પણ નથી.
વ્યાકરણમાં જ બોલનાર ન હોય અને સાંભળનાર પણ ન
હોય, તેને ત્રીજો પુરુષ કહે છે.

ત્યારે તે એ સર્વનામ કયા પુરુષનું કહેવાય?—ત્રીજા
પુરુષનું સર્વનામ.

ત્રીજો પુરુષ એક જણ હોય ત્યારે તેને માટે તે શબ્દ
વપરાય છે.

મહેશ કહે છે—“પેલા ત્રણ છોકરાઓ છે. તેઓ બંધ છે.”
તેઓ એ છોકરાઓ માટે વપરાયું છે, તેથી એ સર્વનામ
છે. ત્રીજા પુરુષના ઘણા જણ હોય ત્યારે તેમને માટે
તેઓ શબ્દ વપરાય છે.

પુરુષવાચક સર્વનામ

	એક માટે	બહુ માટે
પહેલો પુરુષ સર્વનામ—	હું	અમે
બીજો પુરુષ સર્વનામ—	તું	તમે
ત્રીજો પુરુષ સર્વનામ—	તે	તેઓ
આ બધાં સર્વનામો પુરુષવાચક સર્વનામ કહેવાય છે.		

પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ

૧ જોરડામાં કોણ ફરે છે ? ૨ તમે શું ફેંટી દીધું ?

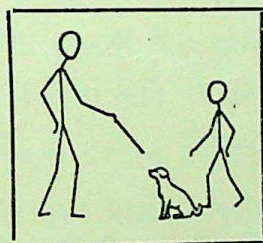
૩ તમે જ પુસ્તકની વાત કરો છો તે કયું છે ?

કોણ એ ઢાઈ માણસના નામને માટે વપરાયું છે, એટલે એ સર્વનામ છે. એ સર્વનામ સવાલ કે પ્રશ્ન પૂછવાના કામમાં આવે છે.

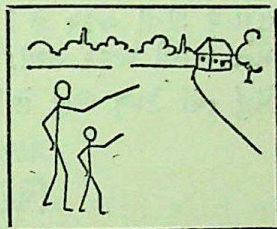
એ જ પ્રમાણે શું એ ઢાઈ વસ્તુના નામને માટે વપરાયું છે, એટલે એ પણ સર્વનામ છે. એ પ્રશ્ન પૂછવાના કામમાં આવે છે.

કયું એ સર્વનામ પણ પ્રશ્ન પૂછવાના ઉપયોગમાં આવે છે. આ બધાં સર્વનામો પ્રશ્ન પૂછવાના અર્થમાં વપરાતાં હોવાથી એ પ્રશ્નાર્થ સર્વનામ કહેવાય છે.

દર્શક સર્વનામ

(૧) આ શું છે ?
ફૂતરો છે.

(૨) પેલું શું છે ?
ઘર છે.

ઉપરના પહેલા પ્રશ્નમાં ફૂતરા માટે કયો શબ્દ વપરાયો છે ? આ. બીજા વાક્યમાં ઘર માટે કયો શબ્દ વપરાયો છે ? પેલું. ત્યારે આ અને પેલું એ સર્વનામો છે.

પાસેના ફૂતરા માટે કયું સર્વનામ વપરાયું છે ? આ.

દૂરના ઘર માટે ક્યું સર્વનામ વપરાયું છે ? પેલું.

ઉપર વપરાયેલાં સર્વનામો કોઈ વસ્તુને આંગળીથી ખતાવી કે દર્શાવી તે વસ્તુના નામને માટે વપરાય છે, તેથી એ દર્શક સર્વનામ કહેવાય છે.

મનોરથ : ૧૬ (અ)

નીચેનાં વાક્યોમાં કઈ જાતનાં સર્વનામ વપરાયાં છે તે કહો :

- ૧ આ કોની ટોપી છે ?
- ૨ કાલે ત્યાં કોણ આવ્યું હતું ?
- ૩ તમે મને કાલે અહીં મળજો.
- ૪ તમારે શું જોઈએ છે ?
- ૫ હું પેલાને બોલાવી લાવું.
- ૬ તમારે ચોપડી જોઈએ છે ? કઈ આપું ?
- ૭ ત્યાં ચાર છોકરા છે; તેઓમાં કયો સૌથી નાનો છે ?
- ૮ તમારે શેની જરૂર છે ?
- ૯ મને આની જરૂર નથી.
- ૧૦ પેલું ત્યાં કોણ ભેળું છે ?

પ્રકરણ ૬

વિશેષણ

એક ભડતા ઘોળા પંખીનું ચિત્ર ખતાવી અરવિંદ છોકરાઓને કહે છે :

પેલું નાનું અને ઘોળું પંખી ભડે છે.

એ વાક્ય ફરી વાંચો અને કહો :

પંખી રંગે કેવું છે ?

જવાબ—ઘોળું.

એ પંખી કદમાં કેવડું છે ?

જવાબ—નાનું.

અહીં તમને કયા શબ્દો વડે પંખી વિશે વધારે હકીકત મળે છે ?—નાનું અને ધોળું એ બે શબ્દોની મદદ વડે પંખી રંગે ફેલું અને કદમાં ફેલું છે, તે આપણને માલૂમ પડે છે.

ત્યારે ઉપરના ધોળું અને નાનું એ બે શબ્દોએ ટાના અર્થમાં વધારો કર્યો ? પંખી એ નામના અર્થમાં વધારો કર્યો.

(૧) પેલા ઓરડામાં લાલ ટેબલ પડેલું છે.

આ વાક્યમાં કયો શબ્દ ટેબલ એ નામનું વર્ણન કરે છે ? લાલ.

(૨) સાચા માણસનો ભરોસો થાય છે.

કયો શબ્દ માણસ એ નામના ગુણનું વર્ણન કરે છે ? સાચા એ શબ્દ.

આ ઉપરથી જોઈ શકશો કે કેટલાક શબ્દો નામના અર્થમાં વધારો કરવા માટે વપરાય છે.

આવા શબ્દોને વિશેષણ કહે છે.

જ શબ્દ પ્રાણી કે પદાર્થના ગુણનું વર્ણન કરીને નામના અર્થમાં વધારો કરે, તે વિશેષણ કહેવાય છે.

૧ પેલા ઓરડામાં લાલ ટેબલ પડેલું છે.

૨ સાચા માણસનો ભરોસો થાય છે.

જ નામના અર્થમાં વિશેષણ વધારો કરે છે તે નામ વિશેષ્ય કહેવાય છે. ઉપરનાં વાક્યોમાં ટેબલ અને માણસનો એ શબ્દો વિશેષ્ય છે.

મનોયત્ન : ૧૭

નીચેનાં વાક્યોમાંથી વિશેષણ શોધી કાઢો—

- ૧ રાતો ઘોડો ઇખાહીમનો છે.
- ૨ મારી પાસે ચળકતો રૂપિયો છે.
- ૩ રાતું ફૂલ સારું છે.
- ૪ ઘોળું કબૂતર ઝાડ પર બેઠું છે.
- ૫ કાળી ગાય મેદાનમાં દોડે છે.
- ૬ મેં ભૂરા આકાશ તરફ નેચા કર્યું.
- ૭ સાધુ મોટા ઝાડ નીચે બેઠો છે.
- ૮ કટાયેલી ચાવી ફેંકી દો.
- ૯ અમે નદીમાં મોટું વહાણ નેચું.
- ૧૦ ઝીણી રેતી દરિયાકાંઠે મળે છે.
- ૧૧ વડને લાંબાં મૂળ હોય છે.
- ૧૨ ગુલાબ ગોળ ટેબલ ઉપર પડયું છે.
- ૧૩ અમે મોટો પર્વત દ્રશ્ય નેચો.
- ૧૪ તેઓએ ખરફવાળાં શિખરો નેચાં.
- ૧૫ ભાંગેલી છત્રી ક્યાં છે ?
- ૧૬ કાળો ફૂતરો ભસે છે.
- ૧૭ ખૂડી તરવારે કેમ લડાય ?
- ૧૮ મોંઘી વસ્તુ ખરીદશો નહિ.
- ૧૯ મેં તાનું ફળો ખરીદ્યાં.
- ૨૦ સૌને લીલાં ઝાડો ગમે છે.

મનોયત્ન : ૧૮

ઉપલા મનોયત્નનાં વાક્યોમાંથી વિશેષ્ય શોધી કાઢો—

મનોયત્ન : ૧૯

લીટીની જગ્યાએ યોગ્ય વિશેષણુ મૂકો—

- ૧ આ—પેન્સિલ ડોની છે ?
- ૨ પેલી—ગાય મારી છે.
- ૩ —છોકરાઓ હમેશાં પાસ થાય છે.
- ૪ —ફળ ખાવાં નહિ.
- ૫ —દાનત રાખશો નહિ.
- ૬ મને થોડું—પાણી આપો.
- ૭ આ ફૂવામાં—પાણી છે.
- ૮ આપણે—દિવસે તારાઓ જોઈ શકતા નથી.
- ૯ બિલાડી—રાતે પણ જોઈ શકે છે.
- ૧૦ મારી ટોપી—ખાદીની બનાવેલી છે.
- ૧૧ સુસલમાનો—ટોપી પહેરે છે.
- ૧૨ —લાકડું સારી રીતે બળે છે.
- ૧૩ શિયાળામાં બહાર—પવન વાય છે.
- ૧૪ ઉનાળામાં—હવા પરસેવો કરે છે.

મનોયત્ન : ૨૦

નીચેનાં વાક્યોમાં યોગ્ય વિશેષ્ય મૂકો—

- ૧ મેં લાલ—ખરીદી છે.
- ૨ રમેશ ખાટી—ખાય છે.
- ૩ ઇન્જિનમાંથી કાળો—નીકળે છે.
- ૪ ઝાંખી—માં મેં બરાબર જોઈ શકાય નહિ.
- ૫ જ્વાળામુખીમાંથી ધગધગતો—નીકળે છે.
- ૬ હરિ પાસે ચક્રચકિત —છે.
- ૭ આ ખડિયામાં જંબુડી—છે.
- ૮ ઉનાળામાં ખૂબ ગરમ—વાય છે.

વિશેષણના પ્રકાર

૧ મને ઠુંડું પાણી આપો.

૨ તે ભલો છોકરો છે.

ઠુંડું એ વિશેષણ પાણીનો કયો ગુણ બતાવે છે?—પાણીનો ઠુંડું હોવાનો ગુણ બતાવે છે, અને તેના અર્થમાં વધારો કરે છે.

એ જ પ્રમાણે ભલો એ વિશેષણ છોકરાની ભલાઈનો ગુણ બતાવી તેના અર્થમાં વધારો કરે છે.

નામનો ગુણ બતાવી તેના અર્થમાં વધારો કરનાર વિશેષણ ગુણવાચક વિશેષણ કહેવાય છે.

૧ અમારા મહોલ્લામાં પચીસ ઘરો છે.

૨ ઘરમાં ઘણાં કે થોડાં માણસો છે તેની ખબર નથી.

૩ હું વર્ગમાં પહેલો નંબર રાખું છું.

પહેલું વાક્ય વાંચો.

કેટલાં ઘરો છે?—પચીસ.

પચીસ એ શબ્દ શાની સંખ્યા બતાવે છે?—ઘરોની.

ત્યારે પચીસ એ વિશેષણ ઘરની સંખ્યા બતાવીને તેના અર્થમાં વધારો કરે છે.

એ જ પ્રમાણે બીજા વાક્યમાં ઘણાં અને થોડાં એ વિશેષણો માણસ કેટલાં છે તે જણાવે છે. ત્રીજા વાક્યમાં પહેલો એ વિશેષણ નંબર કેટલામો છે તે જણાવી તેના અર્થમાં વધારો કરે છે.

આ બધાં વિશેષણો નામને વિશે આપણને ગણતરી કે સંખ્યા વિશેનો ખ્યાલ આપે છે. જે વિશેષણ સંખ્યા બતાવે તે સંખ્યાવાચક વિશેષણ કહેવાય છે.

મનોયત્ન : ૨૧

નીચેનાં વાક્યોમાં વપરાયેલાં વિશેષણો કયા પ્રકારનાં છે તે કહો--

- ૧ અમે ઘણાં પંખીઓ દીઠાં.
- ૨ હું ત્રીજી ચોપડી ભણું છું.
- ૩ કાલે મહેશે થોડી કેરી લીધી.
- ૪ તાજમહાલ સફેદ આરસપહાણુનો બનેલો છે.
- ૫ અકબર દયાળુ રાજા હતો.
- ૬ હોજમાં રંગીન માછલીઓ તરે છે.
- ૭ સુસાફરે મીઠાં ફળો ખાયાં.
- ૮ ખાટી દ્રાક્ષ ખાવી ન જોઈએ.
- ૯ વર્ગમાં પહેલો નંબર રાખવો જોઈએ.
- ૧૦ સરયૂના હાથમાં લીસો પથ્થર છે.
- ૧૧ તે ગરીબ બાળક ભૂખ્યું છે.
- ૧૨ થેટું ઊંચી વાડ પાસે ઊભું છે.
- ૧૩ હાથીને બે દાંત હોય છે.
- ૧૪ દસમે છોકરો ઊભો થાય.
- ૧૫ સરઘસમાં હજારો માણસ હતાં.
- ૧૬ રઘુનાથ ઘણાં ઘરનો માલિક છે.
- ૧૭ મારા કાકા ઘણા દેશમાં ફર્યા છે.
- ૧૮ શરીરમાં ચોખ્ખું લોહી હોવું જોઈએ.
- ૧૯ મને સુગંધીદાર ફૂલ ગમે છે.
- ૨૦ ટેબલ પર પાંચ ગુલાબ પડ્યાં છે.

વિશેષણ-નામની પાછળ અને આગળ

૧ લાલ ચોપડી લાવો.

૨ કઈ ચોપડી લાલ છે ?

પહેલા વાક્યમાં લાલ એ વિશેષણ નામની પાછળ આવેલું છે.
 બીજા વાક્યમાં લાલ એ વિશેષણ નામની આગળ આવેલું છે.

આમ વિશેષણ નામની પાછળ કે નામની આગળ એમ બંને રીતે આવે છે. પાછળ એટલે નામની પહેલાં; આગળ એટલે નામની પછી.

વિશેષણનું વિશેષણ

૧ ગંગા બહુ લાંબી નદી છે.

૨ હિંદુસ્તાન ઘણો મોટો દેશ છે.

ગંગા કેવી નદી છે ? એ લાંબી નદી છે.

લાંબી એ વિશેષણ નદીના અર્થમાં વધારો કરે છે. એ કેટલી લાંબી છે તે કયા શબ્દથી જણાય છે ? બહુ એ શબ્દથી. ત્યારે બહુ એ શબ્દ કોના અર્થમાં વધારો કરે છે ?—લાંબી એ વિશેષણના અર્થમાં.

તેથી અહીં બહુ એ વિશેષણનું વિશેષણ છે. બહુ એ શબ્દ આપણે નદી સાથે લઈ શકીએ નહિ; કારણ કે ગંગા બહુ નદી છે એમ આપણે બોલીએ તો તેનો અર્થ સમજતો નથી.

તેવી રીતે બીજા વાક્યમાં ઘણો એ વિશેષણ કોના અર્થમાં વધારો કરે છે ?—મોટો એ વિશેષણના અર્થમાં. તેથી ઘણો એ પણ વિશેષણનું વિશેષણ છે.

આ ઉપરથી જણાશે કે વાક્યમાં વિશેષણ નામના અર્થમાં વધારો કરે છે, તેમજ કોઈ વિશેષણની આગળ આવી તે વિશેષણના અર્થમાં પણ વધારો કરે છે.

મનોચત્તન : ૨૨

નીચેનાં વાક્યોમાં કયાં વિશેષણો નામની આગળ કે પાછળ છે તે કહો.

વિશેષણ

૩૫

- ૧ તાજમહાલ સુંદર છે.
- ૨ આ સુંદર વસ્તુ જુઓ.
- ૩ ટેબલ પર પડેલું ફૂલ રાતું છે.
- ૪ ગીતાએ ઘોળાં ફૂલો વેણીમાં ગૂંથ્યાં છે.
- ૫ પ્રતાપ બહાદુર રાજા હતો.
- ૬ સતીશ હોશિયાર છે.
- ૭ મૂરખ મિત્ર કરતાં ડાહ્યો દુશ્મન સારો.
- ૮ અશોક પ્રેમાળ હતો.
- ૯ ચક્રચક્રતા તારાઓ આકાશમાં ઝબૂકે છે.
- ૧૦ મારી પેન્સલ ભૂરી છે.

મનોયત્ન : ૨૩

નીચે આપેલાં વિશેષણોને નામ પહેલાં, અને નામ પછી વાપરીને વાક્યો બનાવો.

ઊંચો	લોળું	બાહોશ
ઠંડું	દુઃખી	શાણો
લીસો	ગરીબ	વિશ્વાસુ
કોમળ	શૂરવીર	ભાંગેલું
રંગીન	ખરાબ	ઉઘોગી

મનોયત્ન : ૨૪

નીચે આપેલાં નામ તથા વિશેષણોનો ઉપયોગ કરી મોરનું વર્ણન કરો-

નામ	વિશેષણ
પીછાં	રંગબેરંગી
ડોક	લાંબી
કલગી	ભૂરી
સ્વર	તીણો
કળા	સુંદર
નૃત્ય	મોહક

મનોયત્ન : ૨૫

નીચેનાં વાક્યોમાંથી વિશેષણનું વિશેષણ શોધી કાઢો—

- ૧ અમે ખૂબ પહોળી ખાડી જોઈ.
- ૨ મારું ઘર ઘણું સાંકડું છે.
- ૩ આ બહુ સાંકડો રસ્તો છે.
- ૪ પેલા તપેલામાં ઘણું ઊનું પાણી છે.
- ૫ આ અતિશય ગળી મીઠાઈ છે.
- ૬ પેલી નદી બહુ વાંકી છે.
- ૭ આ ખુરશી અતિશય ઊંચી છે.
- ૮ પેલું ટેબલ ઘણું નાનું કહેવાય.
- ૯ પ્રાણીઓમાં હાથી બહુ મોટું પ્રાણી છે.
- ૧૦ વાઘ અતિશય કૂર પ્રાણી છે.

પ્રકરણ ૭

ક્રિયાવિશેષણ

૧ મગન દોડે છે.

૨ રમેશ ધીમે દોડે છે.

પહેલું વાક્ય વાંચીને કહો—

મગન કેવી રીતે દોડે છે ?—એ એમાં જણાવ્યું નથી.

બીજું વાક્ય વાંચો અને કહો—

રમેશ કેવી રીતે દોડે છે ?—ધીમે.

ત્યારે ધીમે એ શબ્દ કોને વિશે વધારે હકીકત કહે છે ?—

દોડે છે એ ક્રિયાપદને વિશે.

૧ હરિ ગોળગોળ દોડે છે.

૨ રહીમ વહેલો આંચો.

૩ અચલા ધીમી ચાલી.

આ દરેક વાક્યમાં કયો શબ્દ ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે ?

ગોળગોળ એ દોડે છે ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે.

વહેલો એ આંચો ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે.

ધીમી એ ચાલી ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે.

આ ઉપરથી જણાશે કે ધીમે, ગોળગોળ, વહેલો અને ધીમી એ પદો ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે.

ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરનારું પદ ક્રિયાવિશેષણ કહેવાય છે.

ક્રિયાવિશેષણ શું શું બતાવે ?

ક્રિયાવિશેષણ ક્રિયાના અર્થમાં જુદી જુદી રીતે વધારો કરે છે, તે નીચેના દાખલા પરથી સમજશે :

૧ હરણ ઉતાવળે દોડે છે. (કેવી રીતે દોડે છે તે બતાવે છે.)

૨ હમણાં બજરમાં જાઓ. (જવાનો વખત બતાવે છે.)

૩ તમે અહીં આવો. (આવવાનું સ્થળ બતાવે છે.)

૪ તમારા મિત્રો કેમ ન આવ્યા ? (કારણ બતાવે છે.)

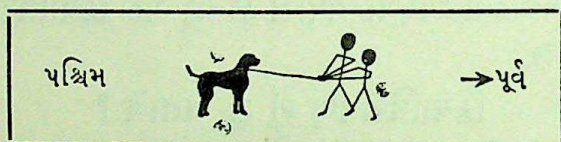
મનોધન : ૨૬

નીચેનાં વાક્યોમાંથી ક્રિયાવિશેષણ શોધો, અને તે શો અર્થ બતાવે છે તે કહો—

૧ તમે ત્યાં ક્યારે આવશો ?	૯ પણે દોડી જાઓ.
૨ અહીં ઊભા રહો.	૧૦ નીચે ઊતરો.
૩ કદી જૂઠું બોલશો નહિ.	૧૧ અમે ઉતાવળે ચાલ્યા.
૪ અત્યારે જ ત્યાં દોડી જાઓ.	૧૨ તે મારે ત્યાં હમેશાં આવે છે.
૫ ધીમે ધીમે વાંચો.	૧૩ ગાંડી વહેલી આવી અને મોડી ઊપડી.
૬ તમે ક્યાં જાઓ છો ?	૧૪ સાપ વાંકોચૂકો ચાલે છે.
૭ ત્યારે બોલશો નહિ.	૧૫ તમે આડાઅવળા ગયા.
૮ વહેલા આવી રહેજો.	

પ્રકરણ ૮

ઉભયાન્વયી પદ

મહેશ ફૂતરાને પૂર્વ તરફ ખેંચે છે.

હરિ પણ ફૂતરાને પૂર્વ તરફ ખેંચે છે.

ઉપરની વાત નીચે પ્રમાણે એક વાક્યમાં લખી શકાય—

મહેશ અને હરિ ફૂતરાને પૂર્વ તરફ ખેંચે છે. (મહેશ+હરિ)

— + —

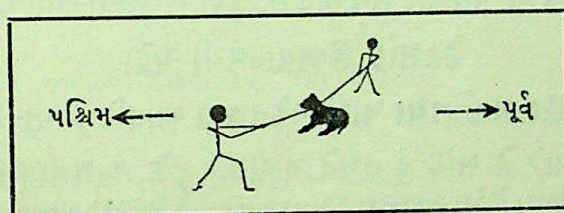
ઉપરના વાક્યમાં અને એ શબ્દ મહેશ અને હરિ એ પદોને જોડે છે. હવે નીચેનું વાક્ય વાંચો :

રામે ભરતને ગાદી આપી અને તે લક્ષ્મણ સાથે વનમાં ગયા.
 (રામે ભરતને ગાદી આપી) અને (તે લક્ષ્મણ સાથે
 ~+~
 વનમાં ગયા.)

ઉપલા વાક્યમાં અને એ પદ ક્યાં બે વાક્યોને જોડવાનું કાર્ય કરે છે ? (૧) રામે ભરતને ગાદી આપી (૨) તે લક્ષ્મણ સાથે વનમાં ગયા : એ બે વાક્યોને અને એ પદ જોડે છે.

કોઈ પણ બે પદને અથવા બે વાક્યોને જોડનાર શબ્દને ઉભયાન્વયી પદ કહે છે.

[ઉભય એટલે બંને, અને અન્વય એટલે સંબંધ. ઉભયાન્વયી એટલે બંને સાથે સંબંધ રાખનાર.]

મહેશ કૂતરાને પૂર્વ તરફ ખેંચે છે.

હરિ કૂતરાને પશ્ચિમ તરફ ખેંચે છે.

ઉપરનાં બંને વાક્યોમાંની ક્રિયા વિરુદ્ધ દિશામાં થાય છે એમ કહ્યું છે. એ બંને વાક્યોને એક વાક્યમાં નીચે પ્રમાણે લખી શકાય:

મહેશ કૂતરાને પૂર્વ તરફ ખેંચે છે પણ હરિ તેને પશ્ચિમ તરફ ખેંચે છે. ←————— | —————→

એ બંને વાક્યોને કયા પદથી જોડ્યાં છે ?—પણ એ પદથી. આવી રીતે એકબીજાથી વિરુદ્ધ હકીકત કહેનારાં વાક્યો પણ એ પદથી જોડાય છે.

પંખી આકાશમાં જીડી શકે છે.

ખર્યાંઓ જીડી શકતાં નથી.

ઉપરનાં બે વાક્યોમાં કયા શબ્દો એકમેકથી વિરુદ્ધ હકીકત કહે છે ?—જીડી શકે છે—જીડી શકતાં નથી. ત્યારે એ બે વાક્યોને કયા શબ્દથી જોડી શકાય ?—પણ એ શબ્દથી. જમકે :

પંખી આકાશમાં જીડી શકે છે પણ ખર્યાંઓ જીડી શકતાં નથી.

←-|-→

પણ એ બંને વાક્યોને જોડે છે, તેથી એ ઉભયાન્વયી પદ છે.

કેટલાંક ઉભયાન્વયી પદો

૧ મારો ભાઈ તથા મારી બહેન કાલે આવશે. (તથા=અને)

૨ સવારે કે સાંજે હું તમને મળીશ. { કે, અથવા (ગમે) }

૩ વાંચવા બેસો અથવા રમવા જાઓ. { તે એક)ના અર્થમાં }

૪ હું ગાડી ચૂક્યો કારણ કે મને મોડું થયું. (કારણના અર્થમાં)

૫ તેણે ખરાબર વાંચ્યું, તેથી તે ઉપલે નંબરે પાસ થયો.

(તેથી અનુમાન બતાવે છે.)

ઉપલાં વાક્યોમાં મોટા અક્ષરે છાપેલાં પદો ઉભયાન્વયી પદો છે. એ કયા બે શબ્દોને, કયાં બે શબ્દજૂથને કે કયાં બે વાક્યોને જોડવાનું કાર્ય કરે છે, તેનો અભ્યાસ કરો.

મનોયત્ન : ૨૭

ઉભયાન્વયી પદો શોધી કાઢો—

- ૧ તમે મારે ત્યાં આવજો અથવા હું તમારે ત્યાં આવીશ.
- ૨ ગાય અને બળદ માણસને બહુ ઉપયોગી પ્રાણી છે.
- ૩ મારી પાસે એક ઘડિયાળ છે, અને તેને હું રોજ આવી આપું છું.
- ૪ સાહી, કાગળ તથા કલમ લાવો.
- ૫ તે પરીક્ષામાં બેઠો નહિ, કારણ કે તે માંદો હતો.
- ૬ તે ખૂબ રમ્યો, તેથી થાકી ગયો.
- ૭ તે મને મળવા આવ્યો હતો, પણ હું ઘરમાં ન હતો.
- ૮ રામ સૂરત અને નવસારી જઈ આવ્યો છે.
- ૯ આજે તાપ બહુ પડે છે, તેથી અમે બહાર જઈશું નહિ.
- ૧૦ અહીં બેસો અથવા ત્યાં બેસો, પણ ઊભા રહો નહિ.

મનોયત્ન : ૨૮

લીટીની જગ્યાએ ઉભયાન્વયી પદો મૂકો—

- ૧ ચીનની ખાસ ખૂબી તે ત્યાંનાં રેશમી વસ્ત્રો—ચિનાઈ માટીનાં વાસણો છે.
- ૨ મગન હોશિયાર—આળસુ છે.
- ૩ તમે દીવો લઈને જાઓ—ત્યાં અંધારું છે.
- ૪ હું તેને માન આપું છું—તે મહાન છે.
- ૫ વાઘ—સિંહ શિકારી પ્રાણી છે.
- ૬ તમે ચા પીશો—દૂધ ?
- ૭ તમે જાયા છો—તમારો ભાઈ તમારાથી જોડાયો છે.
- ૮ તે પડી ગયો—તે બેઠરકારીથી દોડ્યો.
- ૯ મારો પાડોશી ગરીબ—ઉદાર છે.

૧૦ વડને ડાળીઓ હોય છે—નાળિયેરીને ડાળીઓ હોતી નથી.

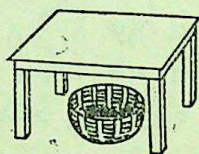
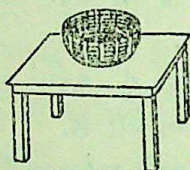
૧૧ ગઈ કાલે તે માંદો હતો—સભામાં આવ્યો ન હતો.

૧૨ આજે—કાલે ગમે તે એક દિવસે મને મળ્યો.

પ્રકરણ ૯

નામયોગી પદ

[અથવા શબ્દયોગી પદ]

ટોપલી શેની ઉપર છે ?—ટેબલ ઉપર.

ત્યારે ઉપર એ પદ ડોની સાથે વપરાયું છે ? ટેબલ એ પદ સાથે.

ઉપર એ પદ ક્યાં ક્યાં બે નામોની વચ્ચે સંબંધ ખતાવે છે ? ટેબલ અને ટોપલી એ બે નામો વચ્ચે.

ટોપલી ડોની નીચે છે ?—ટેબલ નીચે.

ત્યારે નીચે એ પદ ડોની સાથે વપરાયું છે ? ટેબલ એ પદ સાથે.

નીચે એ પદ ક્યાં બે નામોની વચ્ચે સંબંધ ખતાવે છે ? ટેબલ અને ટોપલી એ બે નામો વચ્ચે.

આ રીતે જ પદ એક નામ સાથે વપરાઈ બીજા નામ સાથે તેનો સંબંધ ખતાવે, તે નામયોગી પદ કહેવાય છે.

નીચેનું વાક્ય વાંચો :

વડ નીચે ગાયો છે અને તેની ઉપર વાંદરો છે.

તેની એ નામયોગી પદ ગાયો અને વડ વચ્ચેનો સંબંધ અતાવે છે.

ઉપર એ નામયોગી કયા પદની સાથે વપરાયું છે ?—
નીચે એ પદની સાથે. તેની એ વડ માટે વપરાયેલું પદ છે એટલે તે સર્વનામ છે.

આ નામયોગી પદ નામ ઉપરાંત સર્વનામ સાથે પણ વપરાય છે.

નીચેનાં વાક્યોમાં મોટા અક્ષરે છાપેલાં પદો નામયોગી છે.
તે કયાં નામો કે સર્વનામો સાથે સંબંધ રાખે છે તે કહો—

૧ રામ સાથે લક્ષ્મણ વનમાં ગયા.

૨ ટપાલની પેટીની અંદર કાગળો નાખીએ છીએ.

૩ મારે માટે કેરી લાવજો.

૪ ખારણા પાછળ લાકડી પડી છે.

૫ ઘરની આસપાસ ખગીચો છે.

મનોરથ : ૨૯

નામયોગી પદો શોધો—

૧ ઝાડ ઉપર વાંદરો જોયો ?

૨ મારી શાળાની આસપાસ ચોગાન છે.

૩ ખડિયાની અંદર સાહી છે ?

- ૪ ટેબલ પાસે કેટલી ખુરશીઓ છે ?
 ૫ તમે મારી પાસે આવો.
 ૬ તમારા ભાઈની સાથે તમે મારે ત્યાં આવજો.
 ૮ બારણા પાછળ તે સંતાઈ ગયો.
 ૯ તેનો ભાઈ હરિને માટે ટોપી લાવ્યો.
 ૧૦ તમે મેળામાં સુરેશ સાથે હતા ?
 ૧૧ મંદિરના બારણા આગળ કોણ બેઠું છે ?
 ૧૨ ચોરડાની વચ્ચે ટેબલને ગોઠવો.
 ૧૩ ચંદ્ર સાથે રાત્રે બીજું શું દેખાય છે ?
 ૧૪ પેલા છોકરાની આસપાસ તમે ફરી વળો.
 ૧૫ મૂઠીની અંદર રૂપિયો છે.

પ્રકરણ ૧૦

ઉદ્દગારવાચક પદ

- ૧ અહો ! કેવું ચાંદરણું !
 ૨ અરેરે ! તે બિયારાને માથે દુઃખના ડુંગર તૂટી પડ્યા.
 ૩ હાશ ! હવે કામ પૂરું થયું.
 પહેલા વાક્યમાં કયો શબ્દ આશ્ચર્યની લાગણી બતાવે છે ?—
 અહો !
 બીજામાં કયો શબ્દ દુઃખની લાગણી બતાવે છે ?—અરેરે !
 ત્રીજા વાક્યમાં હાશ એ શબ્દ કઈ લાગણી બતાવે છે ?—
 સંતોષની.

ઉપલા બધા શબ્દો—અહો ! અરેરે ! હાશ !—લાગણી બતાવવા વપરાય છે, અને તે બોલનારના મોંમાંથી એકાએક નીકળી પડ્યા છે. એકાએક લાગણી બતાવવા બોલી દેવાતા શબ્દો ઉદ્ગાર કહેવાય છે. વ્યાકરણમાં એને ઉદ્ગારવાચક પદ કહે છે.

પહેલું વાક્ય ફરી વાંચો અને કહો :

અહો એ શબ્દ વાક્યમાં કયા પદ સાથે સંબંધ ધરાવે છે ? કોઈ પદ સાથે સંબંધ ધરાવતો નથી. એ વાક્યથી સ્વતંત્ર રહીને પોતાનો અર્થ બતાવે છે. એજ રીતે અરેરે અને હાશ એ બે શબ્દો પણ વાક્યોથી સ્વતંત્ર રહીને પોતાનો અર્થ બતાવે છે.

વાક્યમાં ઉદ્ગારવાચક પદ બીજા કોઈ પદ સાથે સંબંધ ન રાખતાં માત્ર સ્વતંત્ર રહી હર્ષ, શોક વગેરે લાગણીઓ દર્શાવે છે. આમ એ પદ કેવળ પ્રયોગ ખાતર વપરાતું હોવાથી એ કેવળપ્રયોગી પદ પણ કહેવાય છે.

થોડાં ઉદ્ગારવાચક પદો

વાહ ! વાહવાહ ! શાખાશ ! હાશ !

શિવ શિવ ! હાય હાય ! હાય રે ! અરે રામ ! ઓ મા રે !
ઓ બાપ રે !

અહો ! ઓહો ! અધધધ ! અહાહા !

છી ! થૂથૂ ! ધિફ ! છટ ! છટછટ ! છિટ ! ફટ ! હટ !

ચૂપ ! ચૂપ !

જી ! જી સાહે -

હે ! એ ! ઝા ! અરે !

હતારી ! હત !

મનોયત્ન : ૩૦

નીચેનાં વાક્યોમાંથી ઉદ્દગારવાચક પદો શોધો—

- ૧ અહાહા, કેવી મજાની ચાંદની !
- ૨ અરે, પડી જવાશે.
- ૩ શિવ, શિવ, આતું પાપ કરાય !
- ૪ અધધધ, કેટલો ઊંડો કૂવો !
- ૫ ધિક્, જૂઠું બોલતાં શરમ ન આવી ?
- ૬ ચૂપ, જો બીજી ગાળ દીધી તો.
- ૭ ઝોત્તારી, તું અહીં ક્યાંથી ?
- ૮ શાખાશ, ભારે બહાદુરી બતાવી.
- ૯ હાશ, હવે મારી ચિંતા મટી.
- ૧૦ હતારી, દૂધ ઢોળી નાખ્યું કેની ?
- ૧૧ અરે રામ, આ ભિખારીની શી અવદશા !
- ૧૨ બાપ રે, પેલો સાપ જોયો કે ?
- ૧૩ હાય, હાય, તેનો એકનો એક દીકરો મરી ગયો !
- ૧૪ વાહવા, સરસ રમત રમ્યો.

પ્રકરણ ૧૧

પદોની ઓળખ (પદ્મછેદ)

૧ સુથાર લાકડું વહેરે છે.

ઉપરના વાક્યમાં ત્રણ પદો વપરાયાં છે :

૧ સુથાર, ૨ લાકડું, ૩ વહેરે છે.

એ ત્રણે પદોને એકબીજા સાથે વ્યાકરણની દૃષ્ટિએ શો સંબંધ છે તે નીચે પ્રમાણે લખી ખતાવાય—

સુથાર—નામ, ‘ વહેરે છે ’ એ ક્રિયાપદનો કર્તા.

લાકડું—નામ, ‘ વહેરે છે ’ એ ક્રિયાપદનું કર્મ.

વહેરે છે—સકર્મક ક્રિયાપદ, કર્તા સુથાર, કર્મ લાકડું.

૨ છોડ ઉપર સુગંધી ફૂલો ખીલ્યાં છે.

છોડ—નામ.

ઉપર—નામયોગી પદ.

સુગંધી—વિશેષણ, વિશેષ્ય ફૂલો.

ફૂલો—નામ, ‘ ખીલ્યાં છે ’ નો કર્તા.

ખીલ્યાં છે—ક્રિયાપદ, કર્તા ફૂલ.

૩ પંખી ભીડીને ઘર ઉપર ધીમેથી બેઠું.

પંખી—નામ, ‘ બેઠું ’ ક્રિયાપદનો કર્તા.

ભીડીને—કૃદંત.

ધર—નામ.

ઉપર—નામયોગી પદ.

ધીમેથી—ક્રિયાવિશેષણ.

બેઠું—ક્રિયાપદ, કર્તા પંખી.

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે વાક્યોમાં વપરાયેલાં નામો, સર્વનામો, વિશેષણો, ક્રિયાવિશેષણો, ક્રિયાપદો, કૃદંતો તથા નામયોગી એ બધાં પદોનો એકબીજા સાથેનો સંબંધ બતાવીએ તેને પદચ્છેદ કહે છે. પદચ્છેદ એટલે પદોને જુદાં પાડી એકબીજાનો સંબંધ બતાવવો તે.

મનોરથ : ૩૧

નીચે આપેલાં વાક્યોનું પદચ્છેદ કરો—

૧ સીતા રામ સાથે વનમાં ગયાં.

૨ તમે ઉતાવળે વાંચો છો.

૩ કેમ ઉદાસ દેખાઓ છો ?

૪ મંદિરમાં મધુર ઘંટારવ થાય છે.

૫ ડહાપણ એ મોટો ગુણ છે.

૬ આમ આવો અને બેસો.

૭ તમે સાંજે આવશો ?

૮ મગન ઘેર જાય, પણ છગન અહીં બેસે.

૯ ત્રીજે માળે ચઢીને હું તેને મળવા ગયો.

૧૦ દોડતાં દોડતાં તે મારી પાસે આવ્યો.

પ્રકરણ ૧૨

વાક્યના વિભાગ

- ૧ આંખા ઉપર કાચલ ખોલે છે.
- ૨ અરવિંદે બલૂન બનાવ્યું છે.
- ૩ મેં અજંટાની ગુફા જોઈ છે.
- ૪ મારે રાજ્ય જોઈતું નથી.
- ૫ આમ આવો.

ઉપરનાં વાક્યો વાંચો અને નીચેના પ્રશ્નોના ઉત્તર આપો—

- ૧ દરેક વાક્યમાં કોને વિશે કહેવામાં આવ્યું છે ?
 - ૨ દરેક વાક્યમાં શું કહેવામાં આવ્યું છે ?
 - પહેલા વાક્યમાં દાખલા તરીકે,
 - ૧ કાચલ વિશે કહેવામાં આવ્યું છે.
 - ૨ આંખા ઉપર ખોલે છે એ હકીકત કહેવામાં આવી છે.
- આ રીતે વાક્યના બે વિભાગ થાય છે. ઉપરના દરેક વાક્યના આવા બે વિભાગો નીચે દર્શાવ્યા છે; તેનો અભ્યાસ કરો—

નં.	કોને વિશે કહેવામાં આવ્યું છે ?	શું કહેવામાં આવ્યું છે ?
૧	કાચલ	આંખા ઉપર ખોલે છે.
૨	અરવિંદે	બલૂન બનાવ્યું છે.
૩	મેં	અજંટાની ગુફા જોઈ છે.
૪	મારે	રાજ્ય જોઈતું નથી.
૫	(તમે)	આમ આવો.

મનોયત્ન : ૩૨

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નીચેનાં વાક્યોના વિભાગ પાડો—

- ૧ તમે ક્યાં જશો ?
- ૨ રમેશ કાશીમાં છે.
- ૩ પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ ફરે છે.
- ૪ ચાણાક્યે ચંદ્રગુપ્તને ગાદીએ બેસાડ્યો.
- ૫ અશોકે બૌદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કર્યો.
- ૬ મેં તમને ઘેર જવા કહ્યું નથી.
- ૭ પધારો.
- ૮ તેણે દૂધ પીધું નહિ.
- ૯ તમારે આમ ઉતાવળે બોલવું નહિ.
- ૧૦ ફૂલ ખીલી રહ્યાં છે.

ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય

- ૧ નાણિયેરી બહુ ઉપયોગી ઝાડ છે. ૪ પવનથી દીવો
- ૨ ફૂલ દેવસેવામાં વપરાય છે. હોલવાયો.
- ૩ મધમાખી બહુ જ ઉઘમી હોય છે.

ઉપરનાં વાક્યોમાં કોને વિશે કહેવામાં આવ્યું છે ?

- ૧ નાણિયેરી ૨ ફૂલ ૩ મધમાખી ૪ દીવો
- દરેક વાક્યમાં આ શબ્દોને ઉદ્દેશી કંઈક હકીકત કહેવામાં આવી છે.

વાક્યમાં જને ઉદ્દેશીને કહેવામાં આવ્યું હોય તે પદ ઉદ્દેશ્ય કહેવાય છે.

આ રીતે નાણિયેરી, ફૂલ, મધમાખી અને દીવો એ પોતપોતાના વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય છે.

હવે ઉપરનાં વાક્યોમાં શું કહેવામાં આવ્યું છે ?

૧ બહુ ઉપયોગી ઝાડ છે. ૩ બહુ જ ઉઘમી હોય છે.

૨ દેવસેવામાં વપરાય છે. ૪ પવનથી હોલવાયો.

ઉપરની ચારે હકીકત અનુક્રમે દરેક વાક્યના ઉદ્દેશ્ય વિશે કહેવામાં આવેલી છે. ઉદ્દેશ્ય વિશે જ હકીકત કહેવામાં આવી હોય તે વિધેય કહેવાય છે.

ત્યારે હવે પછી ‘કાને વિશે કહ્યું છે ?’ ને બદલે ઉદ્દેશ્ય, અને ‘શું કહ્યું છે ?’ ને બદલે વિધેય એ સંજ્ઞા આપણે વાપરીશું. ઉપરનાં વાક્યોના આ નવી સંજ્ઞા પ્રમાણે વિભાગ પાડ્યા છે—

નં.	ઉદ્દેશ્ય	વિધેય
૧	નાળિયેરી	બહુ ઉપયોગી ઝાડ છે.
૨	કૂલ	દેવસેવામાં વપરાય છે.
૩	મધમાખી	બહુ જ ઉઘમી હોય છે.
૪	દીવો	પવનથી હોલવાયો.

મનોરથ : ૩૩

નીચેનાં વાક્યોને ઉદ્દેશ્ય અને વિધેય એમ બે વિભાગમાં વહેંચો—

૧ અશોક મહાન રાજા હતો.

૨ તમે અહીં કેમ ભલા છો ?

૩ સવારે દૂધ પીઓ.

૪ શરીર કસરતથી સારું રહે છે.

- ૫ બ્રાહ્મણો રાજ સંધ્યા કરે છે.
 ૬ મેં તેને એક વાત કહી.
 ૭ તેણે મને એક પુસ્તક આપ્યું.
 ૮ અમે દરરોજ નદીએ જઈએ છીએ.
 ૯ ગંગા નદી હિમાલયમાંથી નીકળે છે.
 ૧૦ હિમાલય સૌથી ઊંચો પર્વત છે.
 ૧૧ પીપળો પવિત્ર ઝાડ મનાય છે.
 ૧૨ ડાંગરને પુષ્કળ પાણી જોઈએ છે.
 ૧૩ ચોમાસામાં વરસાદ પડે છે.
 ૧૪ તમે મને ક્યારે મળશો ?
 ૧૫ હું સાંજે તમારી રાહ જોઈશ.
 ૧૬ વેદ ચાર છે.
 ૧૭ અમે તમને કાલે બોલાવીશું.
 ૧૮ રાજાએ બ્રાહ્મણને દક્ષિણા આપી.
 ૧૯ કવિએ રાજાની કીર્તિ ગાઈ.

અભ્યાસ કરો :

- ૧ મારો ભાઈ બનરમાં ગયો.
 ૨ બનરમાં ઘણા લોકો લેગા થયા છે.
 ૩ મારી માસીની દીકરી હોશિયાર છે.

નં.	ઉદેશ્ય	વિધેય
૧	મારો ભાઈ	બનરમાં ગયો.
૨	ઘણા લોકો	બનરમાં લેગા થયા છે.
૩	મારી માસીની દીકરી	હોશિયાર છે.

મનોયત્ન : ૩૩ અ

ઉદ્દેશ્ય અને વિદ્યેય એમ બે ભાગ પાડો :

૧ મારો મિત્ર સૂરત ગયો.

૨ ઘાસની સાદડી એસવામાં સારી છે.

૩ ગામનો પટેલ લલો માણસ છે.

૪ હિમાલયનાં શિખરો અરક્ષી ઢંકાયેલાં રહે છે.

૫ સીતાની ઢીંગલી સારી છે.

પ્રકરણ ૧૩

શબ્દગુચ્છ કે શબ્દસમૂહ

રાતું

ચિનાઈ

સાંજે

ખાટું

રાતા રંગનું

ચીની માટીમાંથી બનાવેલું

સાંજને વખતે

ખાટા સ્વાદવાળું

પહેલા ખાનામાં જે અર્થ એક શબ્દથી બતાવાય છે તેજ અર્થ બીજા ખાનામાં શબ્દના જથ્થા વડે બતાવાયો છે; જેમકે :

રાતું = રાતા રંગનું

સાંજે = સાંજને વખતે

આ રીતે કોઈ વિચાર ફક્ત એકજ શબ્દથી બતાવાય અથવા તો બે ત્રણ શબ્દના જથ્થા વડે (એટલે શબ્દના ગુચ્છ કે સમૂહ વડે) પણ બતાવી શકાય.

જ્યારે શબ્દના જથ્થા વડે વિચાર બતાવાય, ત્યારે એ જથ્થાના શબ્દો ભેગા મળીને આખો અર્થ બતાવે છે. જથ્થામાંના શબ્દો જુદા પાડી શકાય નહિ; દા. ત. : ખાટા સ્વાદવાળું

એ શબ્દશુદ્ધતા શબ્દોને જુદા પાડીને ખાટા એ શબ્દ એકલો બોલીએ અથવા સ્વાદવાળું એ શબ્દ એકલો બોલીએ, તો આપણે એમાંથી એ શબ્દસમૂહનો સાચો અર્થ સમજી શકતા નથી. એ શબ્દસમૂહનો અર્થ બરાબર સમજવા માટે આપણે ખાટા સ્વાદવાળું એમ બોલવું જોઈએ.

આવા શબ્દના જથ્થાને શબ્દશુદ્ધ કે શબ્દસમૂહ કહે છે.

મનોયત્ન : ૩૪

નીચે આપેલા દરેક શબ્દનો અર્થ એક શબ્દશુદ્ધ વડે બતાવો અને તેને વાક્યમાં વાપરો.

[સોનેરી=સોનાનું બનાવેલું. માંડું ઘડિયાળ સોનાનું બનાવેલું છે.]

રૂપેરી	લીલું	ગામડિયો	ચોમાસામાં
રસાળ	લાકડાનું	તીખું	નાનું
કડવું	બપોરે	પુરાણું	શહેરી

મનોયત્ન : ૩૫

નીચે આપેલા દરેક શબ્દશુદ્ધનો અર્થ એક શબ્દ વડે બતાવો—

સૂતરનું બનેલું, મીઠા સ્વાદનું, ઘરની અંદર, મોટા કદનું, ઉતાવળી ગતિથી, રેશમનું બનેલું, ભીખ માગનાર, સોનું ઘડનાર, પહેરો ભરનાર, સ્વાર્થ સાધનાર, પાપ કરનાર, ગુનો કરનાર.

પ્રકરણ ૧૪

વાક્યપૃથક્કરણ

૧ રાત્રીએ પ્રધાનને બોલાવ્યો.

૨ હેમંતે ડરી ખાધી.

૩ મેં રમેશને રૂપિયો આપ્યો.

ઉપલાં વાક્યોને ઉદેશ્ય અને વિધેય એમ બે વિભાગમાં વહેંચો—

નં.	ઉદેશ્ય	વિધેય
૧	રાત્રીએ	પ્રધાનને બોલાવ્યો.
૨	હેમંતે	કેરી ખાધી.
૩	મેં	રમેશને રૂપિયો આપ્યો.

પહેલું વાક્ય ફરી વાંચો—

એમાં બોલવાની ક્રિયા કોના પર થઈ છે ?—પ્રધાન પર.
ત્યારે પ્રધાન એ ક્રિયાપદનું શું કહેવાય ?—કર્મ.

આ રીતે વિધેયમાં કઈ કઈ વસ્તુઓ આવી છે ?—

(૧) ક્રિયાપદ અને (૨) કર્મ.

બીજા વાક્યમાં કર્મ શું છે ?—કેરી.

ત્રીજા વાક્યમાં કર્મ શું છે ?—રમેશને અને રૂપિયો.

ઉપલાં ત્રણ વાક્યોના નીચે પ્રમાણે સવિસ્તર ભાગ પાડી શકાય—

ઉદેશ્ય	વિધેય	
	ક્રિયાપદ	કર્મ
રાત્રીએ	બોલાવ્યો	પ્રધાનને
હેમંતે	ખાધી	કેરી
મેં	આપ્યો	રમેશને, રૂપિયો

મનોરથ : ૩૬

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નીચેનાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ કરો—

- ૧ કોયલ ગીત ગાય છે.
- ૨ અમે પુસ્તક વાંચવા માંડ્યું.
- ૩ છોકરાએ દડો ઉછાળ્યો.
- ૪ હાથીએ ઝાડ ઉખેડી નાખ્યું.
- ૫ સતીશે તોફાન કર્યું.
- ૬ મેં તેને પુસ્તક આપ્યું.
- ૭ તું ક્ષણ ખા.
- ૮ કલમ લઈ આવ.
- ૯ તમે કેરી ખાશો ?
- ૧૦ મારે કેરી ખાવી નથી.

ઉદ્દેશ્યવર્ધક

- ૧ ઘોડો દોડે છે.
- ૨ લાલ ઘોડો દોડે છે.
- ૩ રાતા રંગનો ઘોડો દોડે છે.

પહેલા વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય શું છે ?—ઘોડો.

બીજા વાક્યમાં ઉદ્દેશ્ય શું છે ?—ઘોડો.

એ ઘોડો કેવો છે ?—લાલ.

ત્યારે ઘોડા વિશે વધારે માહિતી કયો શબ્દ આપે છે ?—લાલ.

એટલે લાલ એ શબ્દ ઘોડાના અર્થમાં વધારો કરે છે.

ઘોડો એ ઉદ્દેશ્ય છે, અને લાલ એ શબ્દ ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો કરનાર શબ્દ છે.

ત્રીજા વાક્યમાં કયા શબ્દનો જથ્થો ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો કરે છે ?—રાતા રંગનો એ શબ્દસમૂહ.

જે શબ્દ કે શબ્દસમૂહ ઉદ્દેશ્યના અર્થમાં વધારો કરે તે ઉદ્દેશ્યવર્ધક કહેવાય છે.

[ઉદ્દેશ્યવર્ધક = ઉદ્દેશ્યનો વધારો કરનાર]

મનોયત્ન : ૩૭

નીચેનાં વાક્યોમાંથી ઉદ્દેશ્યવર્ધક શોધો—

- ૧ રાતા રંગનો પતંગ ક્યાં છે ?
- ૨ બનારસી સાડી ટકાઉ હોય છે.
- ૩ કાપડની મિલો દિવસે દિવસે વધતી જાય છે.
- ૪ તમારી ટોપી ખોવાઈ ગઈ છે ?
- ૫ મારું પુસ્તક જડતું નથી.
- ૬ મારા નાના ભાઈએ તેને ખોલાવ્યો છે.
- ૭ મોટા ભાઈએ તને શું કહ્યું ?
- ૮ ઓસ્ટ્રેલિયાનું બિન વખણાય છે.
- ૯ કાશ્મીરમાં બનેલી શાલ ઉત્તમ હોય છે.
- ૧૦ પાંચ વર્ષની છોકરી બોલી બોલી.

કર્મવર્ધક

- ૧ હેમંતે મીઠી કેરી ખાધી.
 - ૨ રમણે પીળા રંગનો દડો ઉછાળ્યો.
- પહેલા વાક્યમાં કર્મ શું છે ?—કેરી.
કેરીના અર્થમાં કયો શબ્દ વધારો કરે છે ?—મીઠી.
બીજા વાક્યમાં કર્મ શું છે ?—દડો.

હડાના અર્થમાં કયો શબ્દસમૂહ વધારો કરે છે?—
પીળા રંગનો.

કર્મના અર્થમાં વધારો કરનાર શબ્દ કે શબ્દસમૂહ
કર્મવર્ધક કહેવાય છે.

મનોયત્ન : ૩૮

નીચેનાં વાક્યોમાંથી કર્મવર્ધક શોધો—

- ૧ મારે ગરમ દૂધ જોઈએ છે.
- ૨ તું રેશમી કપડાં પહેર.
- ૩ તમે આપણા દેશમાં બનેલો માલ વાપરો.
- ૪ તમે કેટલી કેરી ખાશો ?
- ૫ હું પાંચ દાખલા ગણું છું.
- ૬ તમે પાંચમા નંબરના છોકરાને બોલાવો.
- ૭ મેં આજે પાંચસો પાનાંનું પુસ્તક પૂરું કર્યું.
- ૮ લાલ રંગનું પાકીટ આપો.
- ૯ મારે ચાર આનાની ટિકિટ જોઈએ છે.
- ૧૦ તેણે રંગબેરંગી કપડાં પહેર્યાં છે.

પૃથક્કરણનો અભ્યાસ

નીચે આપેલાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ કાષ્ઠકમાં આપ્યું છે:
તેનો અભ્યાસ કરો.

- ૧ રમણલાલના પિતાએ મોટું ઘર બંધાવ્યું.
- ૨ મારી પાસે બેઠેલા છોકરાએ બધી કવિતા વાંચી છે.
- ૩ અમે કાપડ વણવાની મિલ જોઈ છે.

ઉદેશ્યપક્ષ		વિધેયપક્ષ		
ઉદેશ્યવર્ધક	ઉદેશ્ય	કર્મવર્ધક	કર્મ	ક્રિયાપદ
રમણુલાલના	પિતાએ	મોટું	ઘર	બંધાવ્યું.
મારી પાસે બેઠેલા	છોકરાએ	બધી	કવિતા	વાંચી છે.
—	અમે	કાપડ વણવાની	મિલ	બેઠી છે.

નોંધ—ઉદેશ્યપક્ષમાં શું શું આવે છે અને વિધેયપક્ષમાં શું શું છે તે બરાબર ધ્યાનમાં રાખવું.

મનોચિત્ત : ૩૬

નીચેનાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ કરો—

- ૧ મારા ભાઈએ પહેરો ભરતા સિપાઈને બોલાવ્યો.
- ૨ રાજના પ્રધાને બધા લોકોને સમજાવ્યા.
- ૩ મેં એક નવી પેન ખરીદી છે.
- ૪ તારા ભાઈએ લાલ રંગના પતંગ ખરીદ્યા છે.
- ૫ રમણના મિત્રોએ અમારી ભારે સેવા કરી.
- ૬ અમે તેમનો ઘણો આભાર માનીએ છીએ.
- ૭ અમે સુતરાઉ કાપડ ખરીદ્યું છે.
- ૮ અમે સંસ્કૃત ચોપડી વાંચીએ છીએ.
- ૯ તમે ઇતિહાસની ચોપડી લાવ્યા ?

ક્રિયાવર્ધક કે વિધેયવર્ધક

- ૧ પંખીઓ સવારના પહોરમાં બેઠે છે.
- ૨ ચંદ્રમા સાંજે બેઠે છે.
- ૩ તે બહુ ધીમેથી વાંચે છે.

પહેલા વાક્યમાં ક્રિયાપદ શું છે ?—જીડે છે.

ક્યારે જીડે છે ?—સવારના પહોરમાં.

ત્યારે સવારના પહોરમાં એ શબ્દસમૂહ કોના અર્થમાં વધારો કરે છે ?—ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરે છે.

બીજા વાક્યમાં જીડે છે એ ક્રિયાપદના અર્થમાં કયો શબ્દ વધારો કરે છે ?—સાંજે.

ત્રીજા વાક્યમાં ક્રિયાપદના અર્થમાં કયો શબ્દસમૂહ વધારો કરે છે ?—બહુ ધીમેથી.

ક્રિયાપદના અર્થમાં વધારો કરનારા શબ્દને કે શબ્દસમૂહને ક્રિયાવર્ધક (કે વિધેયવર્ધક) કહે છે.

અભ્યાસ કરો :

૧ તમે ક્યારે જશો ?

૨ હમણાં રામ કેમ આવ્યો ?

૩ આંખા ઉપર કેરી ખૂંકે છે.

૪ પગમાં ઠેસ વાગી.

૫ ગયે વર્ષે ટાઢ પડી હતી.

૬ રમેશે લાકડી વડે કૂતરાને માર્યો.

ઉપર મોટા અક્ષરે છાપેલા શબ્દો કે શબ્દસમૂહો ક્રિયાવર્ધક છે.

મનોરથ : ૪૦

નીચેનાં વાક્યોમાંથી ક્રિયાવર્ધક શોધી કાઢો—

૧ સવારમાં અમે નદીએ જઈએ છીએ.

૨ પેલા ઝાડ ઉપર કેટલાં બધાં બોર છે ?

૩ તમે ગામથી ક્યારે આવ્યા ?

૪ તેણે વાઘને બંદૂક વડે માર્યો.

- ૫ વાડ કૂદતાં મને પગમાં કાંટેા વાગ્યો.
 ૬ આવતી કાલે તમે જલદી આવજો.
 ૭ હું તમને કાલે એક સરસ પુસ્તક બતાવીશ.
 ૮ બધા છોકરાઓ ઝાડ ઉપર ચઢ્યા.
 ૯ અમે હોડીમાં બેસીને નદી ઓળંગી.
 ૧૦ સાંજે પવન ખૂબ વાતો હતો.

મનોચત્ન : ૪૦ અ

મનોચત્ન ૪૦નાં વાક્યોમાંથી ઉદેશ્યવર્ધક અને કર્મવર્ધક શોધો :

ક્રિયાપૂરક

(૧) રામ દોડે છે.

(૨) પંખી બેઠે છે.

ઉપરના પહેલા વાક્યનો અર્થ પૂરેપૂરો સમજાય છે, કારણ કે દોડે છે એ ક્રિયાપદ રામ વિષે પૂરેપૂરી હકીકત કહે છે.

બીજા વાક્યમાં કયું ક્રિયાપદ પંખી વિષે પૂરો અર્થ કહે છે ?
 —બેઠે છે.

હવે નીચેનાં વાક્યો વાંચો :

૧ રામ થશે.

૨ રામ ડોક્ટર થશે.

આ બે વાક્યોમાં કયું વાક્ય પૂરો અર્થવાળું છે ?—બીજું વાક્ય, કારણ કે તેમાં રામ વિષે ક્રિયાપદ પૂરેપૂરી હકીકત કહે છે.

પહેલા વાક્યમાં રામ શું થશે તે સમજતું નથી, તેથી તે વાક્ય અધૂરો અર્થવાળું છે.

પહેલા વાક્યનું થશે એ ક્રિયાપદ રામ વિષે પૂરો અર્થ કહી શકતું નથી.

કયા શબ્દની મદદ વડે એજ ક્રિયાપદ બીજા વાક્યમાં રામ વિશે પૂરો અર્થ કહી શકે છે ? ડૉક્ટર એ શબ્દની મદદ વડે. હવે નીચેનાં વાક્યો વાંચો :

૧ રામ છે.

૨ રામ ડાહ્યો છે.

પહેલા વાક્યમાં છે એ ક્રિયાપદ રામ એ ઉદ્દેશ્ય વિશે પૂરો અર્થ કહી શકે છે ?—ના.

બીજા વાક્યમાં કયા શબ્દની મદદ વડે એજ ક્રિયાપદ ઉદ્દેશ્ય વિશે પૂરો અર્થ કહી શકે છે ?—ડાહ્યો.

આ ઉપરથી માલૂમ પડે છે કે કેટલાંક ક્રિયાપદોને ઉદ્દેશ્ય વિશે પૂરો અર્થ જણાવવા બીજા શબ્દની મદદ લેવી પડે છે.

ક્રિયાપદોના ઉદ્દેશ્ય વિષે પૂરો અર્થ કહેવામાં ક્રિયાપદને મદદ કરનાર પદ ક્રિયાપૂરક કહેવાય છે.

: અભ્યાસ :

નીચેનાં વાક્યોમાં ક્રિયાપૂરકો મોટે અક્ષરે છાપ્યાં છે; તેને અભ્યાસ કરો :

૧ તે માંદો દેખાય છે.

૨ આ નારંગી ઉત્તમ છે.

૩ તે છેવટે સેનાપતિ થયો.

૪ તમે આનંદી દેખાઓ છો.

૫ તે છેવટે વિજયી થશે.

૬ પ્રેમાનંદ ગુરુની કૃપાથી કવિ થયા.

૭ આ છોકરો મહાન નીવડશે.

નોંધ—ક્રિયાપૂરક તરીકે વિશેષણ તથા નામ બંને આવે છે.

નામ—ક્રિયાપૂરક અને કર્મ વચ્ચે તફાવત

૧ રામે ચોપડી વાંચી.

૨ અકબર રાજ હતો.

રામે શું વાંચી ?—ચોપડી.

ચોપડી એ ક્રિયાપદનું શું કહેવાય ?—કર્મ.

ચોપડી અને રામ એ એકજ વસ્તુ છે કે જુદી જુદી ?—
જુદી જુદી છે.

આ ઉપરથી સમજશે કે ઉદ્દેશ્ય અને કર્મ એકબીજાથી
જુદી જુદી વસ્તુઓ હોય છે.

હવે બીજું વાક્ય વાંચો :

અકબર શું હતો ?—રાજ.

અહીં રાજ એ પદ હતો એ ક્રિયાપદનું કર્મ હોય એમ
લાગે છે, પણ એ ખરાબર નથી. હવે તપાસો :

રાજ અને અકબર એ બે જુદા જુદા માણસો છે કે એકજ ?
એ બંને નામો એકજ માણસને માટે વપરાયાં છે. અકબર તેજ રાજ.

અકબર એ ઉદ્દેશ્ય વિશે પૂરો અર્થ કહેવામાં ક્રિયાપદને
રાજ એ પદ મદદ કરે છે. રાજ એ નામ અકબરને ઉદ્દેશીનેજ
વપરાયું છે. રાજ અને અકબર એ બંને નામ એકજ પુરુષને
માટે વપરાયાં છે. આ ઉપરથી જણાશે કે ઉદ્દેશ્ય અને નામ—
ક્રિયાપૂરક બંને એકજ વસ્તુ કે પ્રાણી સંબંધે વપરાય છે, પરંતુ
કર્મ અને ઉદ્દેશ્ય બંને એકબીજાથી ભિન્ન વસ્તુઓ હોય છે.

મનોચત્ર : ૪૧

નીચેનાં વાક્યોમાં કર્મ અને ક્રિયાપૂરક ઓળખો :

૧ તમે કૃષ્ણ ખાશો ?

- ૨ અમે નિરાશ થઈશું નહિ.
 ૩ તમે થાકેલા દેખાઓ છો.
 ૪ તમે વાર્તા કહોશો ?
 ૫ મોહને મને આમંત્રણ આપ્યું છે.
 ૬ આ કેરી સારી નથી.
 ૭ તારો ભાઈ ઈજનેર થશે.
 ૮ અમે આ પીતા નથી.
 ૯ મગન ગભરાયેલો દેખાયો.

પૃથક્કરણનો અભ્યાસ

નીચેનાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ કર્યું છે, તેનો અભ્યાસ કરો :

- ૧ સવારના પહોરમાં બાગનાં પંખીઓ મધુર ગીત ગાય છે.
 ૨ મારો ભાઈ વકીલ થશે.
 ૩ નિશાળનાં બાળકો મેદાનમાં રમત રમે છે.
 ૪ મેં સવારે પાઠ વાંચ્યો હતો.
 ૫ રમત પૂરી કરીને અમે ઘેર ગયાં.

ઉદેશ્યપક્ષ		વિધેયપક્ષ				
ઉદેશ્યવર્ધક	ઉદેશ્ય	કર્મવર્ધક	કર્મ	ક્રિયાપૂરક	ક્રિયાવર્ધક	ક્રિયાપદ
બાગનાં	પંખીઓ	મધુર	ગીત	—	સવારના પહોરમાં	ગાય છે
મારો	ભાઈ	—	—	વકીલ	—	થશે
નિશાળનાં	બાળકો	—	રમત	—	મેદાનમાં	રમે છે
—	મેં	મારો	પાઠ	—	સવારે	વાંચ્યો હતો
—	અમે	—	—	—	રમત પૂરી કરીને, ઘેર	ગયાં

મનોપાત્ર : ૪૨

નીચેનાં વાક્યોનું પૃથક્કરણ કરો :

- ૧ વરસાદના દિવસોમાં બાળકો કાગળની હોડી બનાવે છે.

મિત્રને પત્ર

૬૫

- ૨ દિવાળીના દિવસોમા નિશાળમાં રજા પડે છે.
 ૩ રાજ્યો પ્રધાનને ઇનામ આપ્યું.
 ૪ સર જમશેદજી તાતા ૧૮૩૦ની સાલમાં નવસારીમાં
 જન્મ્યા હતા.
 ૫ રાત્રે આકાશમાં ચળકતા તારાઓ જોયા છે ?
 ૬ ગંગા નદી હિમાલયમાંથી વહે છે.
 ૭ મારા કાકાનો દીકરો ડૉક્ટર થયો.
 ૮ ગામના લોકો નવાં કપડાં પહેરીને મેળામાં જતા હતા.
 ૯ પરીના મહેલમાં સોનાનો હીંચકો હતો.
 ૧૦ ખેડૂતો ખેડેલા ક્યારામાં ડાંગર રોપે છે.

લેખન

પ્રકરણ ૧૫

મિત્રને પત્ર

ગોપીપુરા, સુરત

૩૧ માર્ચ, ૧૯૪૭

પ્રિય ભાઈ સુમંત,

આવતા રવિવારે મારી વરસગાંઠ છે. તે દિવસે તું મારે
 ત્યાં જમે એવી પૂ. બાની અને મારી ઇચ્છા છે. રવિવારે નવ
 વાગે તું જરૂર આવી રહેજે. તારા આવવાથી અમને બધાંને
 ખૂબ આનંદ થશે.

લિ. તારે

અરવિંદ

પ્રીતમનગર, અમદાવાદ,

૫-૪-૪૭

પ્રિય બહેન ગીતા,

આવતી રજા દરમિયાન મુંબઈમાં સ્વદેશી વસ્તુઓનું પ્રદર્શન ભરાવાનું છે એમ તારા પત્રથી જાણ્યું.

મને પંદરમી તારીખથી રજા પડશે. આ વખતે મેં કાકાને ત્યાં જવાનો વિચાર રાખ્યો નથી. આ રજાના દિવસોમાં હું તારે ત્યાંજ આવીશ, જેથી પ્રદર્શન તથા મુંબઈની આસપાસ આવેલાં સ્થળો જોવાનો લાભ મળે.

હું ધારું છું કે આપણને આ વખતે ખૂબ મજા પડશે. હું મારે કેમેરો સાથે લેતી આવીશ.

લિ.

વાસંતી

ઉપરના બંને પત્રો વાંચો અને પત્રની રચના કે ગોઠવણી વિશે નીચે આપેલા પ્રશ્નો પર વિચાર કરો :

૧ લખનારનું ઠેકાણું પત્રને કયે ખૂણે અને કઈ રીતે લખ્યું છે ?

૨ પત્ર લખ્યાની તારીખ કેવી રીતે આપી છે ?

૩ જેને પત્ર લખ્યો હોય તેને કેવી રીતે સંબોધન કર્યું છે ?
અને તે પત્રને કયે ખૂણે અને પત્રની કોરથી કેટલે અંતરે લખ્યું છે ?

૪ લખનાર પત્રને કેવી રીતે પૂરો કરે છે ?

મિત્રને પત્ર

૬૭

સરનામું

ટિકિટ

સુમંત મોહનરાય દેસાઈ,
ગાંધી રસ્તો,
અમદાવાદ

મનોરથ : ૪૩

નીચે જણાવેલા પત્રો લખો :

- ૧ મુંબઈ રહેતા તમારા મિત્ર પાસે તમારે જોઈતી વસ્તુ મંગાવો.
- ૨ દિવાળીની રજા દરમિયાન તમારી સાથે રહેવા આવવાનું તમારા મિત્રને નિમંત્રણ આપો.
- ૩ તમારી બહેનપણી માંદી છે. તેની તબિયતના સમાચાર પુછાવો.
- ૪ તમારી શાળાનો બાગ તમે બનાવવા માંડ્યો છે. તે કામમાં તમને કેવી મજા પડે છે તે વિશે તમારા મિત્રને લખો.
- ૫ તમારા મિત્રને તેની પરીક્ષાના પ્રશ્નપત્રો તમારા ઉપયોગ માટે મોકલવા લખો.

પ્રકરણ ૧૬

શબ્દ-અભ્યાસ

લાઘબંધ શબ્દો (સમાન અર્થના શબ્દો)

નીચે અ અને વ ખાનાંમાં દરેક શબ્દની સામે તેજ અર્થનો ખીજો લાઘબંધ શબ્દ આપ્યો છે, તેનો અભ્યાસ કરો :

અ	વ
પાણી	જળ
પાંદડું	પાન
છોકરું	બાળક

મનોયત્ન : ૪૪

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નીચે અ યાદીમાં આપેલા દરેક શબ્દની સામે તેજ અર્થનો લાઘબંધ શબ્દ નીચે આપેલી વ યાદીમાંથી મૂકો :

અ મોઢું, રાતું, દૂધ, લાઘબંધ, આથું, ઝાડ, રસ્તો, પ્રભુ, મા, બાપ, શત્રુ, માથું, આરસી, પેન્સિલ.

વ માતા, પિતા, દર્પણ, શિર, હુશ્મન, મોં, લાલ, માર્ગ, તરુ, પય, મિત્ર, દૂર, ઈશ્વર, સીસાપેન.

મનોયત્ન : ૪૫

તમારા પાઠમાંથી આવી રીતે લાઘબંધ શબ્દોની જોડી બનાવો.

વિરોધી શબ્દો

નીચે અ અને વ ખાનાંમાં દરેક શબ્દની સામે તેનાથી વિરુદ્ધ અર્થનો શબ્દ આપ્યો છે. એ વિરોધી શબ્દોનો અભ્યાસ કરો :

અ
આનંદી
મિત્ર
એક
ગુણ

ઘ
દિલગીર
શત્રુ
અનેક
અવગુણ

મનોરથ : ૪૬

અમાં આપેલા દરેક શબ્દની સામે તેનાથી વિરુદ્ધ અર્થનો શબ્દ ઘમાંથી શોધીને મૂકો :

અ ધર્મ, માન, કાળું, બેડોળ, બહાદુર, ગરીબ, ઉદાર, લાલ, ધનવાન, ઠંડું, મીઠું.

ઘ ગરમ, વિદ્વાન, કડવું, અધર્મ, ઘોળું, ખાયલો, સુંદર, ધનવાન, તુકસાન, અપમાન, કંજૂસ.

વિશેષણનું સંબંધી નામ

૧ તે હોશિયાર છોકરો છે. ૧ રામ મહેનતુ છે.

૨ તેનામાં હોશિયારી છે. ૨ રામ મહેનત કરે છે.

પહેલા વાક્યમાં હોશિયાર એ વિશેષણ છે, અને બીજા વાક્યમાં હોશિયારી એ તેજ વિશેષણ ઉપરથી બનેલા ગુણનું નામ છે.

એજ રીતે મહેનત એ મહેનતુ વિશેષણનું સંબંધી નામ છે.

મનોરથ : ૪૭

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નીચે આપેલાં વિશેષણનાં સંબંધી નામ બનાવો :

245 पुस्तकालय

गुरुकुल कांगड़ी विश्वविद्यालय, हरिद्वार

पुस्तक-वितरण की तिथि नीचे अंकित है ।

इस तिथि सहित १५ वें दिन तक यह पुस्तक पुस्तकालय में
वापिस आ जानी चाहिये । अन्यथा ५ पैसे प्रतिदिन के हिसाब
से विलम्ब दण्ड लगेगा ।

30-2-89

59107502

28 SEP 1965

653/2

[અનુસંધાન ટાઈટલ ખીલતી ચાલુ]

(૪) બાળકો પાસે શરૂઆતમાં શાસ્ત્રીય ઢબની તર્કશુદ્ધ વ્યાખ્યાઓ મોટે કરાવવાનો આગ્રહ અયોગ્ય છે એમ કેળવણીકારો માને છે. એના કરતાં બાળકો બુદ્ધિપૂર્વક કોઈ પણ શાસ્ત્રીય કે તર્કપ્રધાન વિષયનાં મૂળતત્ત્વોનો ભાવાર્થ યોગ્ય સમજે તો આગળ ઉપર જોઈ કક્ષાએ જતાં એ શાસ્ત્રીય વ્યાખ્યા પોતાની મેળેજ તારવી કાઢે, અગર તો આપેલી વ્યાખ્યાઓને સમજણપૂર્વક પોતાની યનાવી શકે. આવી રીતે આ પુસ્તકમાળામાં અમે વસ્તુના ભાવાર્થ ઉપર પહોંચવાના નિયમને ખાસ મહત્ત્વનો મળ્યો છે.

વ્યાકરણ ઉપરાંત આ પુસ્તકમાળામાં કક્ષા પ્રમાણે લેખન-વિભાગ પણ રાખ્યો છે, એ આ માળાનું એક વિશિષ્ટ અંગ છે. વ્યાકરણનો અભ્યાસ કરતી વખતે બાળકની બુદ્ધિ પૃથક્કરણશીલ હોય છે, અને વસ્તુનું પૃથક્કરણ કરીને તેનું દર્શન અને ગ્રહણ કરે છે. પરંતુ એ બુદ્ધિને સર્જનશીલ યનાવવી હોય, તો તેની પાસે પોતાનું મૌલિક લખાણ લખાવવાનો પ્રયત્ન કરાવવો જોઈએ. એને અંગે લેખનના કક્ષા અનુસાર વિવિધ પ્રકાર થઈ શકે, એના અભ્યાસથી બાળકોની સ્વતંત્ર સર્જન કરવાની શક્તિ અત્યંત સંયમપૂર્વક કેળવી શકાય.

આ પુસ્તકમાળાનાં પુસ્તક ૧-૨-૩ નો ઉપયોગ યોગ્ય થોડા, પાંચમા, છઠ્ઠા અને સાતમા ધોરણમાં અને આઠમા અને નીચા ધોરણમાં કરી શકાશે.

વર્ગમાં ઉપયોગ કરતાં કરતાં, આ પુસ્તકોનો ઉપયોગ કરવા જેવું જણાય, તો તે બદલની મુશ્કેલી આપે એવી અમારી આગ્રહભરી વિનંતી.

અમારે અહીં સહર્ષ નોંધવું કે આ પુસ્તકમાળાની રચનામાં મહત્ત્વ આપ્યું લખી આપીને અમે તેમના અત્યંત

અમલસા

પુસ્તકાલય, ગુરુકુલ કાંગ્રી વિશ્વવિદ્યાલય,
હરિદ્વાર ।

GUJARATI GRAMMAR & COMPOSITION Book 1
by R. D. Desai, M. A., B. T. & J. U. Mehta, B. A., B. T.
Price : 7 as.